

Razvojni program turizma za območje občine Apače

**NASLOV: RAZVOJNI PROGRAM TURIZMA ZA OBMOČJE OBČINE
APAČE**

NAROČNIK: OBČINA APAČE

IZVAJALEC: PORA, RAZVOJNA AGENCIJA GORNJA RADGONA

**AVTORJI: Nuša Pavlica Jakovljevič, univ.dipl.inž.agr.
Tatjana Methans, dipl.org.mang.**

December 2007

1 UVOD	4
2 RAZVOJNO OBMOČJE OBČINE APAČE	5
2.1. SPLOŠEN OPIS OBMOČJA OBČINE APAČE	5
2.1.1. Predstavitev posameznih naselij	6
3 ANALIZA STANJA	14
3.1. ČLOVEŠKI VIRI	15
3.1.1. Demografski in ekonomski podatki.....	15
3.1.2. Trg dela.....	16
3.1.3. Izobraževanje in izobrazbena struktura.....	17
3.1.4. Naravna dediščina, kultura in kulturna dediščina	19
3.2. GOSPODARSTVO	28
3.2.2. Obrt in podjetništvo	30
3.2.3. Domače in umetne obrti	31
3.3. KMETIJSTVO IN PODEŽELJE	32
3.3.1. Dopolnilne dejavnosti	34
3.4. INFRASTRUKTURA	36
3.4.1. Prometno omrežje	36
3.4.2. Vodooskrba.....	36
3.4.3. Kanalizacijsko omrežje.....	37
3.4.4. Električno omrežje.....	37
3.5. TURIZEM.....	39
3.5.1. Turistična infrastruktura	40
3.5.2. Analiza turističnih akterjev v turističnem območju	41
3.5.3. SWOT analiza turističnega območja	44
4 RAZVOJNI MODEL, VIZIJA RAZVOJA IN CILJI	49
4.1 VIZIJA.....	50
4.2 CILJI	50
4.3. DOLOČITEV RAZVOJNIH PRIORITET, PROGRAMOV IN UKREPOV	51
4.4. NABOR PROJEKTOV	53
5 SKUPNI TURISTIČNI PRODUKT »OČE PANONSKIH HRASTOV«	64
5.1. OBLIKOVANJE SKUPNEGA TURISTIČNEGA PRODUKTA ZA OBMOČJE OBČINE APAČE	64
5.2. SODELOVANJE TURISTIČNIH PONUDNIKOV.....	65
5.3. MREŽA NOSILNIH TOČK V PROGRAMU	66
5.4. NADALJNI KORAKI V PROJEKTU »OČE PANONSKIH HRASTOV«	68
6 ZAKLJUČEK	71
6.1. POVZETEK ANALIZE STANJA.....	71
6.2. PREDLAGANE AKTIVNOSTI PO PODROČJIH DELOVANJA	72
6.3. PRIMERI ENODNEVNIH PROGRAMOV ZA POSAMEZNE CILJNE SKUPINE.....	74
6.4. PREDLAGANE AKTIVNOSTI POVEZOVANJA S TURISTIČNIM OBMOČJEM PRLEKIJA.....	76
7 VIRI	78

1 UVOD

V Strategiji slovenskega turizma (RNUST - razvojni načrt in usmeritve slovenskega turizma) za obdobje 2007 - 2011 je turizem opredeljen kot pomembna razvojna in poslovna priložnost za Slovenijo.

Turizem povezuje številne gospodarske dejavnosti, zato ima enega največjih proizvodnih panožnih multiplikatorjev in pomembno pospešuje regionalni razvoj, povečuje ekonomsko vrednost biotske raznovrstnosti, naravnih vrednot in kulturne dediščine ter omogoča povečanje družbene blaginje. Slovenski turizem je eden izmed temeljnih stebrov uravnoteženega gospodarskega, socialnega in okoljskega razvoja - komponent, ki sestavljajo trajnostni razvoj.

Ker je turizem povezana in integrirana dejavnost, je pri vodenju celovite turistične politike potrebno sodelovanje vseh subjektov javnega, zasebnega in civilnega sektorja.

Strategija slovenskega turizma 2007-2013 je skupen dokument slovenskega turističnega gospodarstva. Turistična strategija vzpostavlja partnerski odnos, kjer odgovornost za razvoj turizma prevzemajo turistična podjetja in podjetniki, turistična območja in lokalne skupnosti, civilna družba ter Vlada RS.

Turistični trg se vedno bolj specializira in zahteva razvoj novih oblik počitnic, predvsem oddiha s posebnim namenom in krajših počitnic. Zaradi tega se zahteva vedno večja kakovost produktov in storitev. Po konvencionalnih oblikah počitnic bo v prihodnosti povpraševanje vedno manjše, turisti bodo postali bolj kritični do turistične ponudbe. Vedno več turistov prisega na naravo in zdrav način življenja. Razvoj gre v smeri alternativnega turizma, saj želi turist prosti čas preživeti kvalitetno, aktivno in predvsem drugače. Interes za spoznavanje naravne in kulturne dediščine, izobraževanje ter čisto okolje vodi k razvoju turističnih produktov, ki vse naštetu zajemajo. Zato je potrebno pozornost usmeriti v kreiranje atraktivnih turističnih območij, ki so izven mest in civilizacije.

Območje občine Apače v tem dokumentu opredeljujemo kot **zaokrožen skupni turistični produkt »Oče panonskih hrastov«**, ki zahteva jasno razvojno in trženjsko politiko v prihodnjem obdobju 2008 - 2013 ter finančno spodbudo za njeno učinkovito izvajanje.

Razvojni program obravnava in predlaga izkoriščanje najsodobnejših trendov na področju turizma, s poudarkom na podeželskem turizmu, trženju turizma in razvoju posameznih turističnih proizvodov.

Predlog dokumenta smo v Pori Gornja Radgona zasnovali tako, da smo v prvih poglavjih analizirali dosedanje stanje za posamezna področja, ki kreirajo razvoj turizma ter aktivnosti in priložnosti v turizmu na zadevnem območju. S pomočjo SWOT analize smo podali predloge za nadaljnji razvoj turizma. Pri tem smo povzeli zakonsko ureditev tega področja in se osredotočili na aktualne dokumente, ki opredeljujejo razvoj turizma v občini Apače, na osnovi tega pa izdelali strateške cilje in usmeritve turizma v občini Apače, vključno z razvojnimi nalogami in akcijskim načrtom za izvedbo.

2 RAZVOJNO OBMOČJE OBČINE APAČE

2.1. SPLOŠEN OPIS OBMOČJA OBČINE APAČE

Občina Apače je nastala z odcepitvijo od Občine Gornja Radgona, dne 14. 3. 2006, ko je bil v Uradnem listu RS št. 27/06 objavljen Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o ustanovitvi občin ter določitvi njihovih območij. Fizično se je Občina Apače ločila od Občine Gornja Radgona z dnem 1.1. 2007.

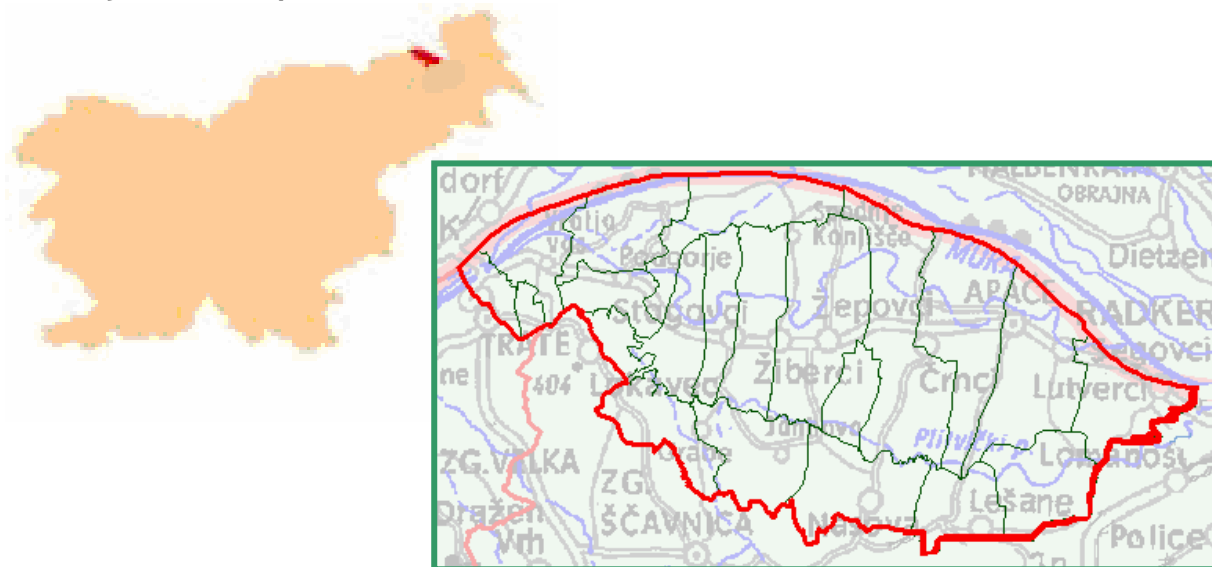
Občina Apače obsega površino 53,2 km² in ima okoli 3.715 prebivalcev (VIR:Upravna enota Gornja Radgona). Občina obsega naslednja naselja: Apače, Črnci, Drobtinci, Grabe, Janhova, Lešane, Lutverci, Mahovci, Nasova, Novi Vrh, Plitvica, Podgorje, Pogled, Segovci, Spodnje Konjišče, Stogovci, Vratja vas, Vratji Vrh, Zgornje Konjišče, Žepovci in Žiberci.

Občina Apače leži v severovzhodni Sloveniji, na Apaškem polju med Tratami in Gornjo Radgono. Je obmejna občina na meji z Avstrijo. Naselje Apače so središče Apaškega polja med reko Muro na severu in Slovenskimi goricami na jugu. Obkrožajo jih velike površine njiv in travnikov, med katerimi so živinske farme in drugi kmetijski obrati.

Območje je izrazito agrarno. V gospodarski strukturi občine prevladuje kmetijstvo. Najbolj zastopani sta poljedelstvo in živinoreja v ravninskem delu ter nasadi jagodičevja ob robovih doline. Za občino Apače je izdelan tudi Razvojni program podeželja 2007 - 2013 imenovan »Po vinskih cestah in dediščini Prlekije«, kjer so navedene osnovne smernice za razvoj podeželja, kot so razvoj naravi prijaznega kmetijstva, diverzifikacija podeželja idr.

Ena od glavnih značilnosti Apaškega polja so številna znamenja v obliki kamnitih in zidanih spomenikov, ki povečini prikazujejo svetniške zavetnike.

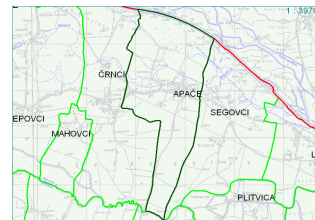
Območje občine Apače

2.1.1. Predstavitev posameznih naselij

Apače

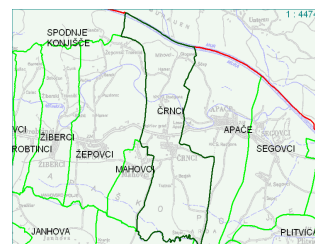
- Lega in značilnosti krajine: so obmejno gručasto središčno naselje v vzhodnem delu Apaškega polja, ki se nahaja na terasi južno od reke Mure, ob cesti Šentilj v Slovenskih goricah - Gornja Radgona. Naselje leži na ravnini. Proti severu in jugu se na ilovnatih in peščenih tleh širijo njive, proti Muri pa prehajajo v travnike in obrečni gozd. Drugi, večji pas nižinskega mešanega gozda, imenovan Arda, je južno od naselja.

- Prebivalci: Apačani
- Število prebivalcev: 532
- Zgodovina: naselje se omenja že leta 1200 kot Appetstal. Ob vstopu v naselje stoji večje slopasto znamenje iz leta 1873, ob cesti pa stoji kužno znamenje z značilno ornamentiko iz 17. stoletja. V središču naselja stoji župnijska cerkev Marijinega vnebovzetja, zgrajena okoli leta 1440 in evangeličanska cerkev iz tridesetih let 20. stoletja. Do leta 1947 je bil v Apačah samostan šolskih sester. Zanimivi sta tudi hiši številka 60 in 120, prva je iz leta 1841, druga iz leta 1863. Pouk je v kraju potekal od leta 1804 v mežnariji. Ko je ta zgorela, so leta 1835 zgradili novo poslopje. Pred 2. svetovno vojno so v kraju živeli predvsem Nemci.
- Znana osebnost: Anton Semlitsch (1807-1885), čebelarški strokovnjak in strokovni pisatelj.

Črnci

- Lega in značilnosti krajine: so gručasto naselje sredi Apaškega polja - leži med Žepovci in Apačami, južno od ceste Šentilj v Slovenskih goricah - Gornja Radgona. Proti severu so na ilovnatih tleh njive in travniki, ob reki Muri pa je ozek pas gozda. Južno od vasi je obsežen listnati gozd Arda.

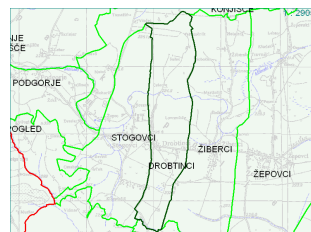
- Prebivalci: Črnčani
- Število prebivalcev: 327
- Zgodovina: kraj se omenja že leta 1124 kot pristava. V kraju je graščina Freudenau, ki je v svojem jedru baročna, kasneje pa predelana. V veži graščine je vzidan nagrobni relief iz 2. stoletja s portretom moža in žene v okroglem medaljonu, ob graščini pa se nahaja slabo ohranjen zgodnjebaročni park z geometrično oblikovanim tlorisom. V bližini je tudi samostan šolskih sester. Ob cesti stoji kamnito kužno znamenje iz 17. stoletja. Domneva se, da so pri vasi še ne odkopane gomile. Otokarjev deželnoknežji urbar iz leta 1265-67 navaja v vasi 8 hiš in strelni dvorec.

Pred 2. svetovno vojno je v vasi živel precej Nemcev.

- Znana osebnost: Josef Matl (1897-1974), profesor slavistike na graški univerzi, ki je med drugim obveščal nemško javnost o jugoslovanskih kulturnih dogodkih.

Drobtinci

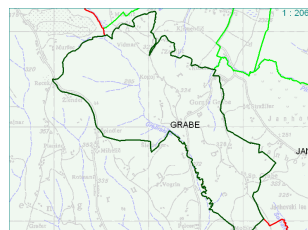
- Lega in značilnosti krajine: so precej razloženo naselje v jugozahodnem delu Apaškega polja. Ležijo ob cesti Gornja Radgona - Šentilj v Slovenskih goricah, med krajema Žepovci in Stogovci. Okoli hiš so sadovnjaki, proti vzhodu in zahodu pa njive in travniki. Na kmetijah se ukvarjajo s poljedelstvom in živinorejo.

- Prebivalci: Drobtinčani
- Število prebivalcev: 129
- Zgodovina: v vasi se nahaja zidano trikotno znamenje iz 19. stoletja in hiša številka 11, iz leta 1851, ki ima bogato oblikovano pritlično fasado. Kraj se prvič omenja v otokarskem deželno knežjem urbarju iz leta 1565-67, ko je bilo v kraju 12 kmetij. Od nemškega prebivalstva, ki je tu živel pred 2. svetovno vojno, je ostalo le še nekaj družin.

Grabe

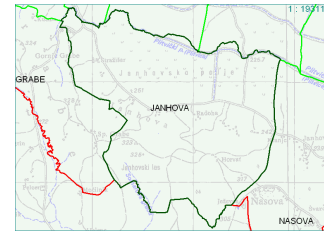
- Lega in značilnosti krajine: so razloženo naselje na severnem obrobju Slovenskih goric, ki leži nad Apaškim poljem, na slemenu med Grabskim in Plitvičkim potokom. Sestavljajo ga Spodnje Grabe na jugovzhodu in Gornje Grabe na severozahodu. Okoli hiš so manjši sadovnjaki, pomembnejša vira dohodka sta poljedelstvo in živinoreja, saj so v bližini obsežnejše njive in travniki.

- Prebivalci: Grabčani
- Število prebivalcev: 98
- Zgodovina: v Grabah so našli več kamnitih sekir, od katerih sta po dve razstavljeni v ptujskem in dunajskem muzeju). Severno od vasi je bil na terasasto dvignjenem terenu (leta 1852) najden depo desetih bronastih predmetov, ki jih hrani graški muzej. Do konca 2. svetovne vojne so tu živeli večinoma Nemci.
- Znana osebnost: Dragica Šinkovec (roj. leta 1929), strokovna pisateljica, strokovnjakinja v predelovanju grozdja in negi vina.

Janhova

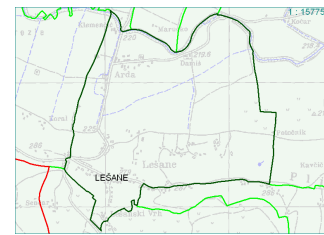
- Lega in značilnosti krajine: je razloženo naselje na jugozahodnem robu Apaškega polja, na vznožju Slovenskih goric, kjer pod Janhovskim bregom (323m) sadovnjaki in travniki prehajajo v mešani gozd Janhovski les. Severno od naselja se na rahlo nagnjenem Janhovskem polju do Plitvičkega potoka širijo njive in travniki.

- Prebivalci: Janhovčani
- Število prebivalcev: 38
- Zgodovina: vrh Janhovskega brega sta v gozdu dve nepoškodovani gomili. V vasi se nahaja večja kapela z močno preslikanim baročnim kipom Pieta. Po 2. svetovni vojni so se namesto izseljenih Nemcev tu naselili slovenski pri-seljenci.

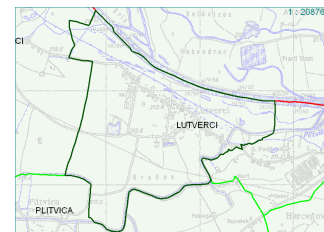
Lešane

- Lega in značilnost krajine: so osrednji del razloženega naselja v južnem delu Apaškega polja, ki leži južno od gozda Arde, kjer je istoimenski zaselek in sega še na pobočje nizkega slemena na skrajnem severu Slovenskih goric. V ravninskem delu prevladujejo njive in travniki.
- Prebivalci: Lešančani
- Število prebivalcev: 182
- Znana osebnost: Ivan Zemljič (1898-1969), veterinar in strokovni pisatelj.

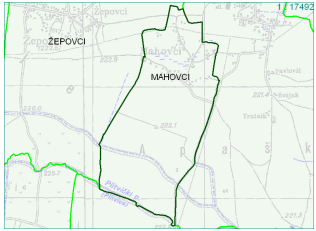

Lutverci

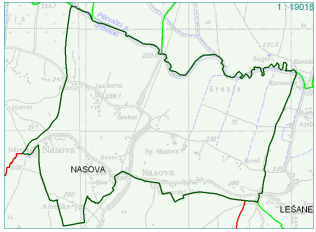
- Lega in značilnost krajine: so obmejno, deloma gručasto, deloma obcestno naselje v vzhodnem delu Apaškega polja, ki leži na desnem bregu reke Mure, ob cesti Gornja Radgona - Apače. Proti severu se do Mure na vlažnih tleh širi gozd, proti jugu pa do Plitvičkega potoka njive in travniki.
- Prebivalci: Lutverčani
- Število prebivalcev: 349
- Zgodovina: do konca 2. svetovne vojne so tukaj živeli skoraj sami Nemci.

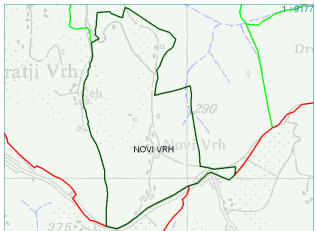
Mahovci

- Lega in značilnost krajine: so precej razloženo naselje sredi Apaškega polja, ki leži jugozahodno od Črncev. Južno od naselja so vse do Plitvičkega potoka njive in deloma travniki. Jugovzhodno od naselja je mešani gozd Arda, manjša zaplata vlažnega gozda je tudi zahodno od naselja.
-
- Prebivalci: Mahovčani
  - Število prebivalcev: 106
  - Zgodovina: kraj se prvič omenja v otokarskem deželnoknežjem urbarju leta 1265-67. Pred 2. svetovno vojno, ko je tu prevladovalo nemško prebivalstvo, so bili del posesti graščine v Črnjih.

Nasova

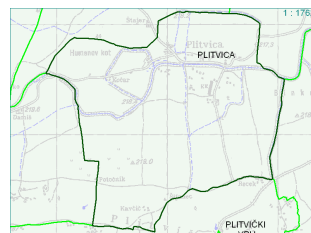
- Lega in značilnosti krajine: je osrednji del razloženega naselja na severu Slovenskih goric, ki leži južno nad Apaškim poljem, na nizkem razvodnem slemenu med reko Ščavnico in Plitvičkim potokom. Vas sestavljajo zaselki Spodnja Nasova na robu Apaškega polja ter Gornja Nasova in Nasovski Vrh na slemenu. Na slemenu so tudi sadovnjaki in njive, nižje na pobočju pa mešani gozd.
-
- Prebivalci: Nasovčani
  - Število prebivalcev: 189
  - Zgodovina: v vasi je odprta kapela, v kateri so trije križi, ki predstavljajo Kalvarijo (po ljudskem izročilu so tu pokopali padle v enem izmed spopadov s Turki). Na ozemlju naselja Nasova je tudi t.i. Mala Amerika, ki ima po starem izročilu posebno mesto, saj je ime dobila verjetno zaradi odmaknjenosti in nepovezanosti do tega območja, ki je pretežno gozdnat.

Novi Vrh

- Lega in značilnosti krajine: je razložena slemenska vasica na severu osrednjega dela Slovenskih goric, ki leži zahodno nad Apaškim poljem, vzhodno od kraja Trate. Na prisojnih pobočjih so na zemljiščih, kjer so bili nekdanj vinogradi, sadovnjaki, njive in travniki, v osojnih in strmejših legah pa je listnati gozd.
-
- Prebivalci: Novovršani
  - Število prebivalcev: 22
  - Zgodovina: pred 2. svetovno vojno je bilo naselje izrazito viničarsko.

Plitvica

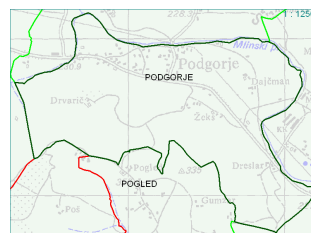
- Lega in značilnost krajine: je precej razloženo ravninsko naselje v jugovzhodnem delu Apaškega polja ob Plitvičkem potoku, jugovzhodno od Apač. Okrog hiš so manjši sadovnjaki, proti severu, vzhodu in jugu pa se širijo njive in travniki. Na zahodu se nahaja obsežen mešani gozd Arda (ostanek panonskega gozda).

- Prebivalci: Plitvičani
- Število prebivalcev: 116
- Zgodovina: kraj se omenja že med letoma 1120 in 1124. V vasi je zidano slo-pasto kužno znamenje iz leta 1667. Pred 2. svetovno vojno so v vasi živeli skoraj sami Nemci, nekaj družin pa je tu ostalo tudi po vojni.

Podgorje

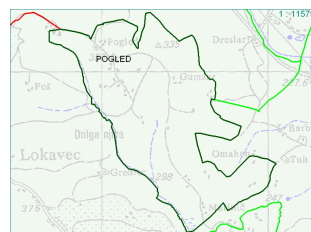
- Lega in značilnosti krajine: je obcestno naselje v zahodnem delu Apaškega polja, ki leži ob cesti Gornja Radgona - Šentilj v Slovenskih goricah. Z južnega dela ga obdaja strmo, z gozdom poraslo območje Slovenskih goric, proti severu pa so na levem bregu Mlinskega potoka na ravnini njive in travniki.

- Prebivalci: Podgorčani
- Število prebivalcev: 177
- Zgodovina: kraj ima kamnito slo-pasto znamenje iz leta 1682, kvadratastega tlorisa in pokrito s piramidasto strešico. Na kamnitem pravokotnem podstavku je kip Svetega Pavla, stoječega na krogli. Po 2. svetovni vojni so se namesto izseljenih nemških prebivalcev tu naselili priseljenci iz Gorenjske in Prekmurja.

Pogled

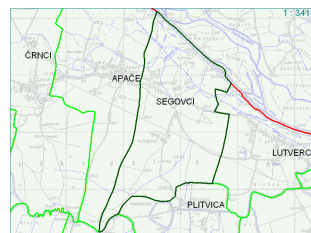
- Lega in značilnosti krajine: je razloženo naselje na severovzhodnem obrobju osrednjih Slovenskih goric, ki se po osojnim gozdnatem pobočju dokaj strmo vzpenja nad Apaškim poljem. Proti jugu se pobočje z njivami, travniki in sadovnjaki spušča v dolinico Grab-skega potoka.

- Prebivalci: Pogledčani
- Število prebivalcev: 65
- Zgodovina: namesto izseljenega nemškega prebivalstva so se tu po 2. svetovni vojni naselili večinoma priseljenci iz Gorenjske.

Segovci

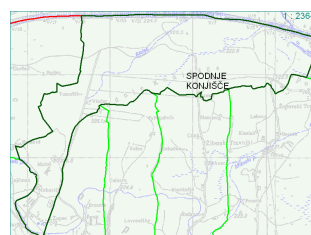
- Lega in značilnost krajine: so obmejno, obcestno naselje na Apaškem polju, ki leži na desnem bregu reke Mure, ob cesti Gornja Radgona - Šentilj v Slovenskih goricah, vzhodno od Apač, s katerimi se zarašča njegov zahodni del. Za hišami so manjši sadovnjaki, proti severu ob Mlinskem potoku travniki, ob Muri nasad topolov in proti jugu njive, ki se raztezajo vse do mešanega gozda Arde, v bližini katerega je zaselek Mali Segovci.

- Prebivalci: Segovčani
- Število prebivalcev: 311
- Zgodovina: na meji proti Apačam je zanimiva lesena, s slamo krita hiša v obliki ključa. Ob regionalni cesti stoji slopasto znamenje z nišo iz 16. stoletja. Zanimiva pa je tudi hiša številka 32, iz leta 1854, ki ima klasicistično fasado. Vas se prvič omenja pred letom 1106, ko je pripadala šentpavelskemu samostanu na Koroškem.

Spodnje Konjišče

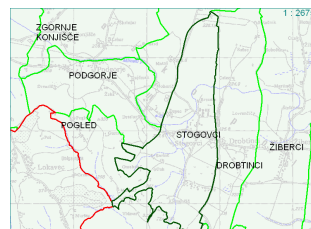
- Lega in značilnost krajine: je razloženo obmejno naselje v vzhodnem delu Apaškega polja, ki leži ob Mlinskem potoku, severno od ceste Gornja Radgona - Šentilj v Slovenskih goricah. Okoli naselja so njive in na važnejših tleh travniki, proti severu pa je ob reki Muri širok pas poplavnega gozda.

- Prebivalci: Spodnjekonjiščani
- Število prebivalcev: 45
- Zgodovina: v času Jugoslavije je v tem kraju delovala tudi vojaška karavla. Naselje obstaja od leta 1952, ko sta iz dotedanje vasi Konjišče nastala samostojna kraja Spodnje in Zgornje Konjišče.

Stogovci

- Lega in značilnost krajine: so naselje dveh razloženih obcestnih skupin hiš, ki leži v zahodnem delu Apaškega polja. Severni del je ob cesti Gornja Radgona - Šentilj v Slovenskih goricah, južni pa se naslanja na severno vznožje Slovenskih goric. Vaško zemljišče z njivami in travniki sega na severu do Mlinskega potoka.

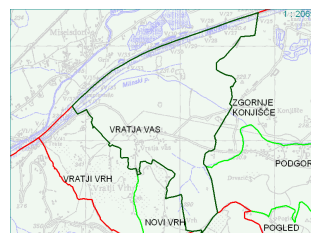

- Prebivalci: Stogovčani
- Število prebivalcev: 148

- Zgodovina: naselje ima izredno zanimivo preteklostjo. Nahajajo se na terasi stare murske struge, na kateri so odkrili antične stavbe s temelji, tlakom, mozaikom in keramiko. Ob cesti stoji zidano slopasto znamenje z nišo in piramidasto streho iz 18. stoletja. V kraju je od leta 1800 organiziran pouk, leta 1836 pa je bilo zgrajeno šolsko poslopje. Ob mlinskem potoku stoji mlin za močna krmila na električni pogon.

Vratja vas

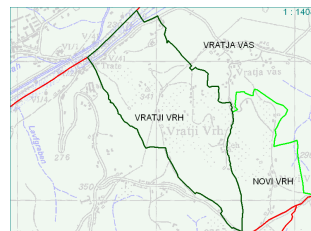
- Lega in značilnost krajine: je obmejno gručasto naselje v skrajnem zahodnem delu Apaškega polja, leži ob cesti Šentilj v Slovenskih goricah - Gornja Radgona. Po pobočjih Slovenskih goric so pod Vratjim Vrhom sadovnjaki, proti severu na ravnini pa vse do Mlinskega potoka, pa so njive in travniki. Večina hiš so bivše viničarije nemških vinogradnikov.

- Prebivalci: Vratjevaščani
- Število prebivalcev: 82
- Zgodovina: sredi vasi je trinadstropno zvonikasto znamenje z nišami iz prve polovice 19. stoletja. Po 2. svetovni vojni so se v kraju naselili priseljenci iz vse Slovenije.

Vratji Vrh

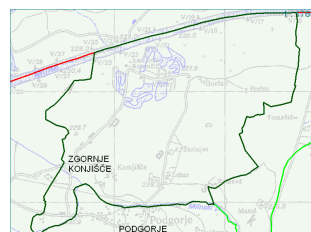
- Lega in značilnost krajine: je razloženo obmejno naselje zahodno nad Apaškim poljem, ki leži na slemenu skrajnega severnega dela Slovenskih goric, vzhodno od Trat. Pod nekdanjimi viničarijami in novejšimi stanovanjskimi hišami so vinogradi in sadovnjaki, na strmem pobočju nad Apaškim poljem pa je listnati gozd. V kraju najdemo nekaj starih viničarij.

- Prebivalci: Vratjevrvhovci
- Število prebivalcev: 87
- Zgodovina: leta 1895 je bila tu najdena bronasta sekira. Po 2. svetovni vojni so se v kraj naseljevali predvsem priseljenci iz osrednje Slovenije.

Zgornje Konjišče

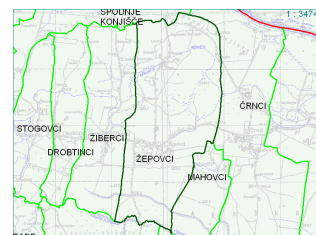
- Lega in značilnost krajine: je široko razloženo obmejno naselje v zahodnem delu Apaškega polja, leži ob reki Muri in cesti Šentilj v Slovenskih goricah - Gornja Radgona. Na polju so njive in travniki, ob Muri pa vlažni travniki in obrečni poplavi gozd. Tik ob reki je več ribnikov in ob njih Ribiški dom.

- Prebivalci: Zgornjekonjiščani
- Število prebivalcev: 95
- Zgodovina: leta 1999 je ob sanaciji opuščenih gramoznic strojnik na bagru naletel na debelo deblo hrasta. V letu 2005 je bil hrast izkopan in restavriran. Na prvem prerezu nad panjem je število letnic blizu 160, kar pomeni, da je bilo drevo ob zrušitvi v vodo staro okrog 200 let. Del izkopanega hrasta si je zdaj mogoče ogledati v Zg. Konjišču, kjer se nahaja tudi več ribnikov, ki so namenjeni športnem ribolovu. Naselje obstaja od leta 1952, ko sta iz dotedanje vasi Konjišče nastala samostojna kraja Spodnje in Zgornje Konjišče.

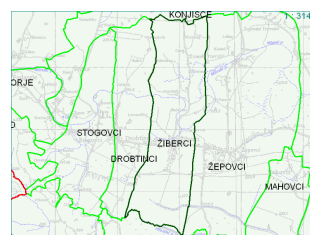
Žepovci

- Lega in značilnost krajine: so deloma obcestno, deloma gručasto obmejno naselje v osrednjem delu Apaškega polja, ob cesti Šentilj v Slovenskih goricah - Gornja Radgona. Ob naselju so manjši sadovnjaki, na severu in jugu pa njive in travniki.
- Prebivalci: Žepovčani
- Število prebivalcev: 433
- Zgodovina: v kraju je slopasto znamenje iz sivega apnenca iz leta 1609, z značilno hišico s štirimi podložnimi loki in plitvimi polji. V kraju je tudi kapela Marije Pomagaj iz druge polovice 19. stoletja, ki jo obdajajo domačije. Posamezne razložene domačije segajo vse do reke Mure na severu - ta del se imenuje Žepovski travnik. V 13. stoletju se je kraj imenoval Sodinova vas. Kraj je prvič omenjen v otokarskem deželnoknežjem urbarju iz leta 1265-67. Takrat je štel 20 kmetij in imel strelski dvorec. Po 2. svetovni vojni so se v kraj naselili priseljenci iz Primorske, Dolenjske in Notranjske.

Žiberce

- Lega in značilnost krajine: so obmejno, v jedru obcestno naselje v zahodnem delu Apaškega polja, ki leži ob cesti Gornja Radgona - Trate in ob poljski poti južno od glavne ceste. Ob hišah so manjši sadovnjaki, ki se nadaljujejo v njive in travnike, to pa na severni strani Mlinskega potoka v smeri proti reki Muri v zaplate gozda, sredi katerega je razloženi del naselja, Žiberski travniki.
- Prebivalci: Žiberčani
- Število prebivalcev: 184
- Zgodovina: ob regionalni cesti stojita kamnito slopasto znamenje s kapelico iz 17. stoletja in dvonadstropno znamenje iz srede 19. stoletja z zvonom.

Posamezna naselja si v smeri teka reke Mure sledijo v naslednjem vrstnem redu:
 Vratja vas - Vratji Vrh - Novi Vrh - Zgornje Konjišče - Podgorje - Pogled - Stogovci - Grabe - Drobtinci - Žiberce - Spodnje Konjišče - Žepovci - Janhova - Nasova - Mahovci - Črnici - Apače - Lešane - Segovci - Plitvica - Lutverci

3 ANALIZA STANJA

V analizi stanja so obravnavana vsa področja človekovega delovanja, ki posredno in neposredno vplivajo na razvoj turizma na območju:

- Človeški viri: demografski in ekonomski podatki; trg dela; naravna, kulturna, tehniška dediščina;
- Gospodarstvo: gospodarstvo, obrti in podjetništvo;
- Kmetijstvo in podeželje: splošno kmetijstvo, podjetni kmetje;
- Okolje in infrastruktura: cestno, vodno, elektro in kanalizacijsko omrežje;
- Turizem: pregled obstoječih ponudnikov in ponudbe, trženje.

V letu 2006 je Pora razvojna agencija Gornja Radgona izvedla vrsto delavnic in anketiranj na območju tedanje občine Gornja Radgona. Ankete in delavnice so bile razdeljene v štiri sklope in sicer:

- življenjski prostor - značilnosti naselja, arhitektura, infrastruktura (ceste, vodovod, kanalizacija, elektrika),
- delovni prostor - turizem, kmetijstvo, dopolnilne dejavnosti, malo gospodarstvo, podjetništvo,
- družbeni prostor - izobraževanje in otroško varstvo, kulturno življenje na vasi, zdravstveno in socialno varstvo) ter
- kulturni prostor - tradicija življenja na vasi, naravna in kulturna dediščina.

Pri analizi področij so upoštevani in zbrani podatki, ki so bili pridobljeni na delavnicah.

Krajani KS Apače in Stogovci na delavnicah, junij 2006

3.1. ČLOVEŠKI VIRI

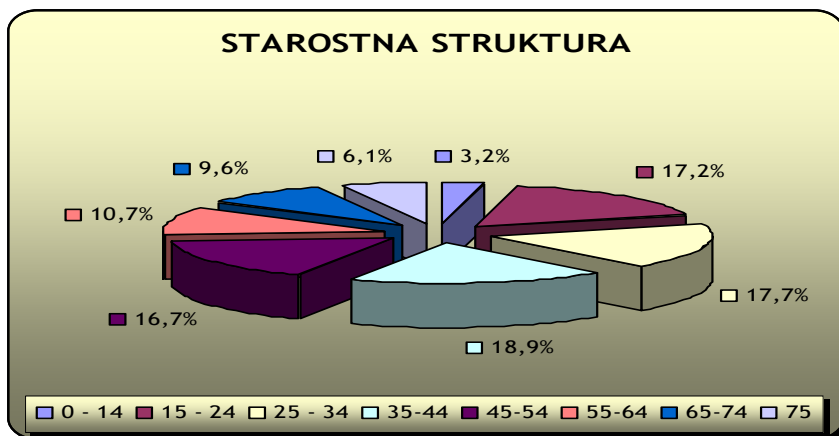
Po podatkih Statističnega urada Republike Slovenije in po popisu iz leta 2002 živi na obravnavanem območju 3715 ljudi. Povprečna gostota poseljenosti v občini Apače je 69,83 prebivalcev na km², kar je pod povprečjem Slovenije, ki znaša 99 prebivalcev na km² in pod povprečjem v Pomurju, ki znaša 92 prebivalcev na km².

3.1.1. Demografski in ekonomski podatki

Na obravnavanem območju živi 3715 ljudi. Povprečna gostota poseljenosti v občini Apače je 69,83 prebivalcev na km², kar je pod povprečjem Slovenije, ki znaša 99 prebivalcev na km² in pod povprečjem v Pomurju, ki znaša 92 prebivalcev na km².

Tabela: Starostna struktura prebivalcev v občini Apače (Vir: <http://www.stat.si>)

NASELJA		0 - 14	15 - 24	25 - 34	35-44	45-54	55-64	65-74	75 in več
Apače	532	84	83	68	117	67	51	40	22
Črnci	327	47	51	45	48	57	24	39	16
Drobtinci	129	20	16	22	20	23	7	12	9
Grabe	98	14	13	14	16	17	9	7	8
Janhova	38								
Lešane	182	24	24	43	17	24	23	14	13
Lutverci	349	48	53	49	64	54	30	30	21
Mahovci	106	16	20	13	20	10	17	7	3
Nasova	189	39	22	34	29	17	20	18	10
Novi Vrh	22								
Plitvica	116	10	17	22	15	22	9	14	7
Podgorje	177	33	25	35	22	31	13	12	6
Pogled	65	14	11	12	12	z	8	5	z
Segovci	311	58	38	53	52	48	22	24	16
Stogovci	148	22	14	26	21	23	21	12	9
Spodnje Konjišče	45								
Vratja vas	82	z	19	z	11	18	9	8	7
Vratji Vrh	87	14	14	12	18	13	4	7	5
Zgornje Konjišče	95	21	13	15	19	z	11	z	4
Žepovci	433	59	78	63	62	71	40	35	25
Žiberci	184								
SKUPAJ	3715	523	511	526	563	495	318	284	181

Iz zgornjega diagrama lahko ugotovimo, da je največji potencial apaške občine v starostni skupini med 35 in 44 let (18,9%), kar je najproduktivnejša starostna skupina. Sledi skupina 25 do 34 let z 17,7 % ter starostna skupina od 15 - 24 let (17,2%). Slednja lahko pomeni velik potencial za skupnost, saj je večina te skupine v procesu izobraževanja, zato je lahko od skupnosti realno pričakovati, da bo ustvarila takšne življenjske pogoje, da se bodo mladi iz večjih centrov vračali nazaj v ruralno območje ter tudi ostali. To se lahko doseže le z ustvarjanjem ugodnih pogojev za zaposlitev, odpiranjem novih delovnih mest ter razvojem raznih dejavnosti bodisi v turizmu, kmetijstvu, gospodarstvu in drugo...

3.1.2. Trg dela

Na območju občine Apače deluje v okviru OE Murska Sobota Urad za delo Gor. Radgona, ki v sklopu Zavoda RS za zaposlovanje deluje kot podporna institucija na trgu dela ter je hkrati tudi edina tovrstna institucija.

Tabela: Aktivno prebivalstvo po zaposlitvenem statusu, Slovenija, Popis 2002, preračun na občine, veljavne dne 1. 1. 2007 (Vir: <http://www.stat.si>)

Zaposlitveni status	Delovno aktivno prebivalstvo	Zaposlene osebe	Samozaposlene osebe	Samozaposlene osebe - kmetovalci	Brezposelne osebe
1957	1506	1214	372	212	451

Glede na starostne skupine prebivalcev je videti, da ima 52,67% prebivalcev območja urejen zaposlitveni status, kar je pod državnim povprečjem. Največji delež delovno aktivnega prebivalstva (62%) je zaposlenega pri drugih delodajalcih, 29,8 % pa je samozaposlenih. V deležu samozaposlenih je kar 36,3% kmetov.

Tabela: Delovno aktivno prebivalstvo po skupinah dejavnosti, Slovenija, Popis 2002, preračun na občine, veljavne dne 1. 1. 2007 (Vir: <http://www.stat.si>)

Dejavnosti SKUPAJ	Kmetijske	Nekmetijske	Storitvene	Neznano
1437	249	515	465	234

Iz tabele je razvidno, da je najbolj zastopan nekmetijski sektor s približno 35%, ki mu tesno sledi storitveni sektor z 31,5%, kar je splošen trend.

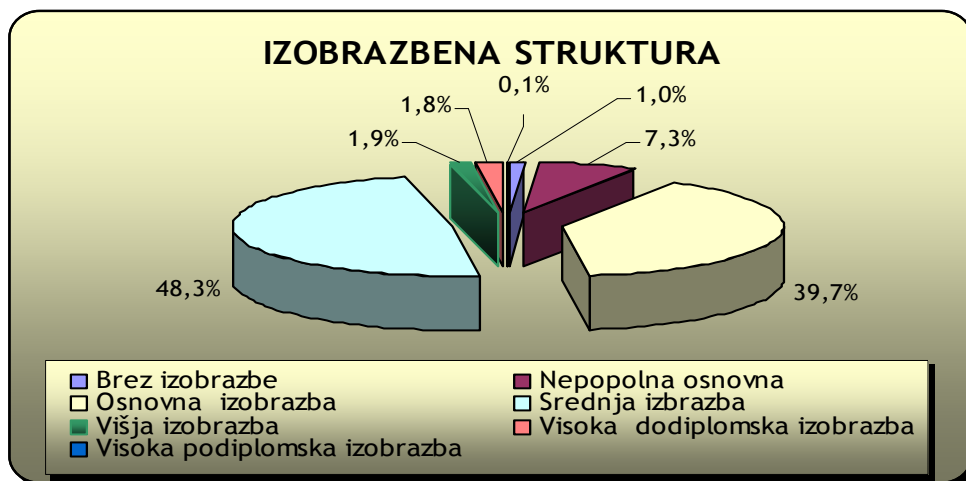
3.1.3. Izobraževanje in izobrazbena struktura

Izobrazbena struktura prebivalcev je prikazana v spodnji tabeli, ki prikazuje podatke za prebivalce starostnih skupin starih nad 15 let in več.

Tabela: Prebivalstvo, staro 15 let ali več, po izobrazbi, Slovenija, Popis 2002, preračun na občine, veljavne dne 1. 1. 2007 (Vir: <http://www.stat.si>)

SKUPAJ	Brez izobrazbe	Nepopolna osnovna	Osnovna izobrazba	Srednja izobrazba	Višja izobrazba	Visoka dodipl. izobrazba	Visoka podipl. izobrazba
3156	33	229	1253	1523	59	56	3
%	1,0	7,3	39,7	48,3	1,9	1,8	0,1

Največji delež prebivalstva ima zaključeno srednjo izobrazbo in znaša 48%- ni delež vseh izobrazbenih stopenj skupaj. Zaskrbljujoč je podatek, da je delež prebivalstva brez izobrazbe nad slovenskim povprečjem (0,68%) in znaša 1% vsega prebivalstva. Zaskrbljujoč je tudi podatek, da je le 3,7 % - ni delež visoko izobraženega kadra v primerjavi s pomurskim povprečjem (7,9%) in slovenskim povprečjem, ki znaša skoraj 13%.

V dejavnosti za predšolske otroke in šoloobvezno mladino in za izobraževanje na tem območju deluje Matična Osnovna šola Apače s podružnično osnovno šolo v Stogovcih. Sicer pa ima šolstvo na tem področju dolgo zgodovino, saj se je leta 2004 praznovala 200-letnica šolstva v Apačah, zadnji podatki pa kažejo, da bi naj šola obstajala že prej. V prvi polovici 20. stoletja sta v Apačah delovali dekliška in deška šola.

V sklopu osnovne šole deluje tudi vrtec v Apačah in Stogovcih s 4 oddelki. V letu 2007/2008 ima matična Osnovna šola Apače 12 oddelkov, obiskuje jo 245 učencev, osnovna šola v Stogovcih ima 2 oddelka, obiskuje jo 21 učencev. Vrtec obiskuje 71 otrok v Apačah in Stogovcih skupaj. Glasbena šola je najbližja v Gornji Radgoni. Danes stoji v Apačah ena najmodernejših šol v Sloveniji. Že v šolskem letu 1994/95 se je šola priključila gibanju in aktivnostim ASP šol v Sloveniji in tujini. Leta 1997 so s pridobitvijo Unescovega certifikata postali polnopravni člani ASP mreže šol v okviru Unesca. V šolskem letu 2003/2004 se je šola priključila v mrežo EKO šol. Tako lahko

učinkoviteje vplivajo na sonaravni razvoj kraja in širše okolice, na ohranjanje človeških vrednot, medsebojno spoštovanje in strpnost.

Šola si je zadala naslednje cilje:

- ekološko osveščanje učencev in krajanov ter širjenje spoznanja o ekologiji,
- prizadevanje za prijazno in prijetno življenje in delo v šoli,
- skrb za izboljšanje in ohranjanje medčloveških odnosov s poudarkom na strpnosti, zatiranju nasilja in spoštovanje pozitivnih vrednot posameznika,
- povezovanje s starši, ožjo in širšo družbeno skupnostjo ter drugimi šolami,
- vključevanje v dejavnosti v okviru akcij ekološkega koledarja,
- širjenje in poglobljanje sožitja med naravo in človekom,
- skrb za zdravje, zdravo in kulturno prehranjevanja,
- pristop k uresničitvi izvedbe projekta Pitna voda,
- usposabljanje učencev za kritično odzivanje na naravovarstvene probleme in vključevanje v konkretne problem,
- razvijanje novih vrednot in pozitivnih stališč do okolja,
- ohranjanje lepote in dobrin narave v skladu z željami in potrebami po ohranitvi okolja prihodnjim generacijam.

Drugih izobraževalnih institucij in programov v občini Apače ni. Občani občine Apače se pogosteje izobražujejo v Mariboru, Murski Soboti, LU Gornja Radgona, LU Lenart in Ljubljani.

Spodnja tabela prikazuje interes prebivalstva za izobraževanje v formalnih in neformalnih izobraževalnih programih.

Tabela: Prebivalstvo, ki se izobražuje v programih za pridobitev izobrazbe, Slovenija, Popis 2002, preračun na občine, veljavne dne 1. 1. 2007 (Vir: <http://www.stat.si>)

	Prebivalstvo	Prebivalci vključeni v vsaj eno obliko izobraževanja	Pridobljena izobrazba po končanem izobraževanju SKUPAJ	Osnovna	Srednja	Višja	Visoka dodiplomska	Visoka podiplomska	Sodelovanje v drugih programih izobraževanja SKUPAJ	Programi za potrebe dela	Programi za osebni razvoj	Programi za potrebe dela in za osebni razvoj
Apače	3715	1082	726	328	255	15	120	8	528	284	226	18

Kar 1379 prebivalcev ni vključenih v formalne ali neformalne izobraževalne procese, kar je približno 37%, kar je znatno višje od slovenskega povprečja, ki znaša dobrih 17% vseh vključenih prebivalcev.

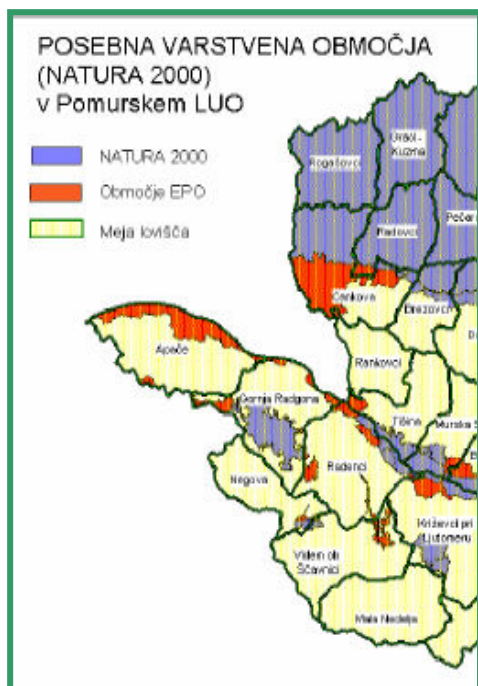
3.1.4. Naravna dediščina, kultura in kulturna dediščina

Občina Apače ima bogato in raznoliko dediščino. Ker razvojni potencial občine Apače sloni predvsem na naravni, kulturni in tehniški dediščini, so ta tri področja opisana širše, da se uvidijo prednosti in priložnosti, ki jih ponujajo.

NARAVNA DEDIŠČINA

Ravnino na desnem bregu reke Mure - Apaško polje objemajo Slovenske gorice. Reka Mura je močno sooblikovala tako naravno kot kulturno dediščino območja občine Apače, z okljuki, prodišči, otoki, rokavi in mrtvicami, z značilno poplavno floro, ribami in gnezdišči sive čaplje. Stoječe vode so kot nalašč za divje gosi. Ob reki Muri so logi vrb in topolov, redkejši pa je poplavni gozd belega gabra in doba. Pestra menjava rasti in logov omogoča ugodne življenjske pogoje lovni divjadi. Menjava polj, travnikov in gozdov daje ugodne pogoje za življenje nizke divjadi kot so zajec, fazan, jerebica, prepelica. Najštevilčnejša sta fazan in poljski zajec, vse pogostejša pa je tudi srnjad. Za apaško polje so značilna velika temperaturna nihanja med poletjem in zimo. Padavin je razmeroma malo, pogostejše so v vegetacijski dobi.

Območje Apaške doline spada med posebna varstvena območja ter ekološko pomembna varstvena območja. Kot je videti na spodnji slikovni prilogi lahko najdemo tudi naravne vrednote, ki so posebej opisane v nadaljevanju.

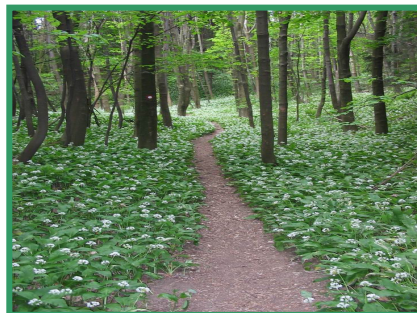

Naravne posebnosti:

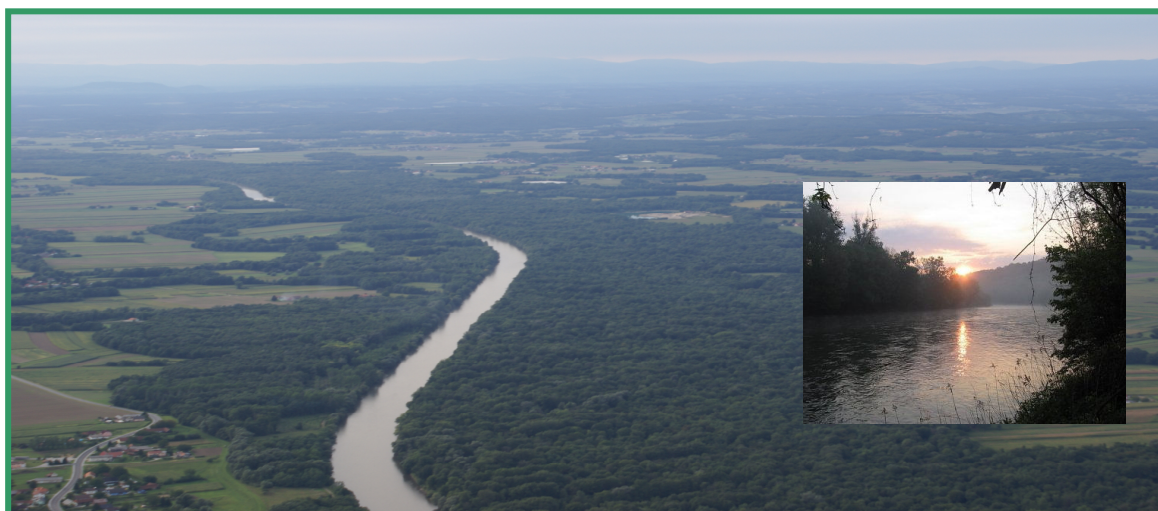

ČEMAŽ ALI DIVJI ČESEN (*Allium ursinum*) raste v vlažnih senčnih ali polsenčnih gozdovih. Zraste 25 do 30 cm visoko v velikih količinah, tako da tvori pravcate preproge. Požene zgodaj spomladi, junija naredi seme in nato izgine s površine. Ima močan, izrazit vonj po česnu. Užitna je vsa rastlina. V ljudskem zdravilstvu velja čemaž tudi za uspešno sredstvo proti

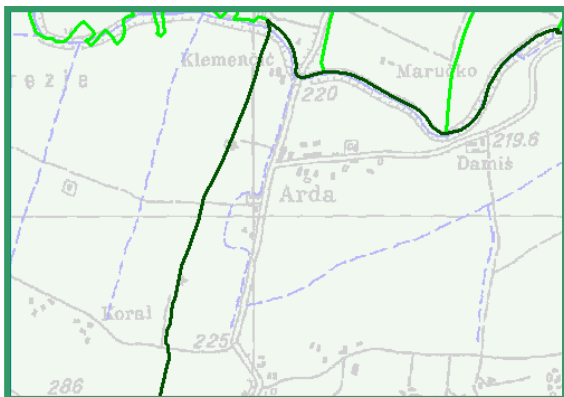
arteriosklerozi, znižuje pa tudi krvni tlak, vpliva na agregacijo krvnih ploščic in zniževanje holesterola. Spodbuja delovanje žlez in krvni obtok ter čisti celotno prebavno pot in dihalne poti. Kot posebnost lahko čemaž turistični ponudniki ponujajo kot sezonsko kulinarčno specialiteto z vrsto raznih receptov ter izdelkov. To možnost izkoriščajo že nekatere gostilne na tem območju.

REKA MURA z floro in favno, delno urejene poti ob reki Muri, postavljene table z opisom flore in favne. Sedanje površje Pomurja so v davni preteklosti v pretežni meri oblikovale vode s svojim nenehnim delovanjem, odnašanjem in prinašanjem. Proces vodnega delovanja so v krajini zapisani v površinskih oblikah. Te so rahlo valovite in seveda vodoravne. Starejše preoblikovanje površja je zapisano v podtalju, kjer se v vodoravnih plasteh izmenjuje prod, pesek in melj. V odprtih navpičnih stenah gramoznice lahko občudujemo, kako skrbno so vode odložile naprej velike, nato manjše in še finejše delce v trdne in slikovito zložene plasti, na katerih lahko gradimo hiše in ceste.

GOZDNI KOMPLEKS ARDA - hrastovo gabrov gozd, otoček sredi kmetijskih površin, pomemben prostor za preživetje divjadi.

ZAVAROVAN GOZD severno od Mainlovega gradu proti reki Muri. V času pred 2. svetovno vojno se je vse do reke Mure raztezal baročni park tik za gradičem.

11 MLINSKI POTOK - NARAVNI ROKAV MURE

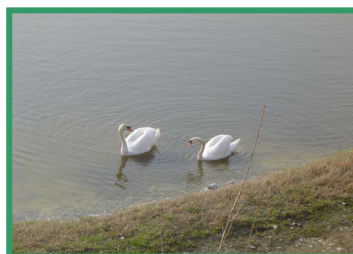

Zaradi padca gladine reke Mure se je zmanjšala tudi gladina podtalnice na Apaškem polju, ki je glavni vir zagotavljanja pitne vode in predpogoj, da se turizem razvije v smislu ponudbe zdravega načina preživljanja prostega časa. Z oživitvijo oziroma revitalizacijo starih potokov (11 Mlinški potok, Vizjakov potok), bi se voda iz reke Mure razpršila po celotni Apaški dolini, kar bi pomeni dvig nivoja podtalnice. V preteklosti se je na ožjem in širšem območju izvajala intenzivna kmetijska proizvodnja, zato je potrebna čimprejšnja sanacija vodovarstvenih območij.

OČE PANONSKIH HRASTOV, Zg. Konjišče: Obseg debla v prsni višini je 419 cm, volumen izkopanega lesa 17,8 m³. Podatki kažejo, da je šlo za nekoč zelo mogočno drevo. Na prvem prerezu nad panjem je število letnic blizu 160 (vseh se ne da ugotoviti), kar pomeni, da je bilo drevo ob zrušitvi v vodo staro okrog 200 let, saj je beljava na obodu debla delno že odpadla. Starost odmrtna hrasta je bila določena v laboratoriju na podlagi radioaktivnega izotopa ogljika ¹⁴C. Srednja analitska vrednost nakazuje, da je hrast odmril pred približno 1385 leti. Reka Mura je na videz sicer zelo mirna reka, a je ob povečanih pretokih v času topljenja snega v Alpah pravi hudournik. Zato je zelo hitro menjavala svoj tok. Tudi rokav v katerega je takrat padel hrast je kmalu zasulo s prodom in mivko, s tem pa tudi naš hrast. Rasel je približno med leti 420 in 620 našega štetja. Poleg tega je bilo ugotovljeno, da je bil hrast ob zrušitvi v vodo res mogočno drevo z debelino okrog 150 cm, višino okrog 30 metrov in volumnom okrog 28,7 m³. To uvršča drevo med drevesa, ki jih zelo redko najdemo in jih v Sloveniji ne raste ravno dosti. Glede na oceno lesne mase drevesa in njegovo starost, lahko sklepamo, da je drevo uspevalo v dobrih pogojih, saj je v tako »kratkem« času zrasel res mogočen hrast. Drevo je bilo dvovrhato, saj je na višini 8 metrov od panja močan štrcelj, kjer je odlomljena približno enaka polovica debla kot je bila izkopana. Leta 1999 je ob sanaciji opuščene gramoznic strojnik na bagru naletel na debelo deblo drevesa. V letu 2005 je bil hrast v celoti izkopan in postavljen na mesto kjer sedaj stojite.

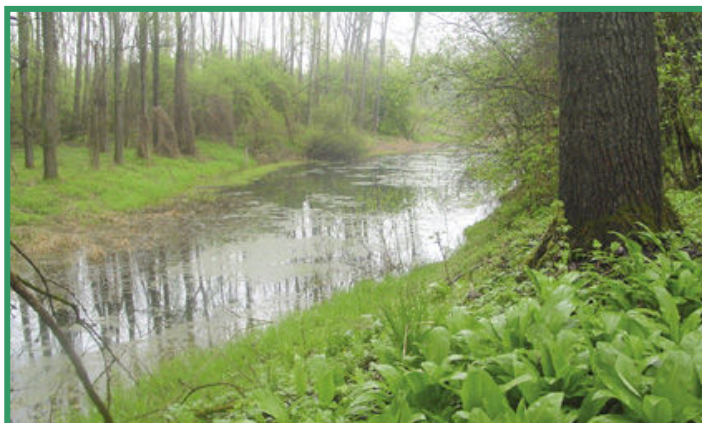

Leta 1999 je ob sanaciji opuščene gramoznic strojnik na bagru naletel na debelo deblo drevesa. V letu 2005 je bil hrast v celoti izkopan in postavljen na mesto kjer sedaj stojite.

MRTVICA

Zahodno od vasi Mihovci na Spodnjem Konjišču je v bližini današnje Mure ohranjena ena izmed redkih murskih mrtvic na Apaškem polju. Mrtvica je opuščena rečni rokav s stoječo vodo. Mura tam danes ne poplavlja več, tako da je vir vode v mrtvici podtalnica. Ob mrtvici lahko še vidimo betonski temelj, ki je nekoč služil za vpetje broda.

KULTURA IN KULTURNA DEDIŠČINA

Vsakoletne prireditve na območju občine Apače:

1. Kulturni dan
2. Dan žena
3. Materinski dan
4. Miklavževanje
5. Dan državnosti
6. Interdisciplinarni teden OŠ Apače
7. Púčeltrajbanje (Črnci)
8. Kresovanje
9. Pustovanje
10. Gasilske veselice
11. Sajenje lip na dan zemlje
12. Spomladanski pohod po domačih kletih in vaseh
13. Kolesarjenje Šentilj - ob Muri - Črnci
14. Dan odprtih vrat
15. Čemaževi dnevi v mesecu marcu
16. Božični pohod
17. Predstavitve občine Apače na Pomurskem sejmu
18. Likovne delavnice
19. Adventna razstava
20. Božično drevo
21. Silvestrovanje na prostem
22. Dan mladosti
23. Tekmovanje v košnji
24. Občinski praznik, vsako leto 14.3.

Večina kulturnih dogodkov v Občini Apače se izvaja v Kulturnem domu Apače in v Osnovi šoli Apače. Kulturni dom je v slabem stanju, potreben adaptacije. Ostale prireditve se dogajajo v vaških in gasilskih domovih ali na prostem.

Občina Apače se lahko ponaša tudi z bogato **kulinarično tradicijo** domačih jedi, kar je ena največjih privlačnosti pokrajine. Pester jedilnik kmečke kuhinje so razvila gostišča v hišne specialitete (štajerska kislja juha, gobova juha, ajdova kaša, kvasenica, meso iz tünke, prleška gibanica, koline, mlinci, kislno presno zelje, ajdovi žganci, solate z bučnim oljem, idr.)

ZGODOVINA

Ozemlje apaškega polja je bilo poseljeno že v neolitiku in potem vedno gosteje prav do konca antike. Na apaškem polju so **najdišča arheoloških gomil**, kar priča, da je te kraje naseljeval človek že v daljni preteklosti.

Čeprav je ozemlje arheološko slabo raziskano pa vemo, da so se v zgodnjem srednjem veku in prej tod gibala in naseljevala različna plemena (Iliri, Rimljani, Germani, Huni, Langobardi...). Fizični ostanki so vidni v obliki ilirskih gomil raztresenih po okoliških gozdovih ter **rimskim medaljonom** s podobo zakoncev iz 2. stoletja, vzidan v vežo dvorca Freudenau v Črncih, ki pa verjetno ni bil najden na tem ozemlju. V obdobju srednjega veka lahko zaznamujemo dve dobi, ko so se na tem ozemlju poseljevali Slovani in sicer pred-madžarsko in pomadžarsko, ki se je končala šele s 13. stoletjem. Že v 12. in v začetku 13. stoletja se omenjajo vasi Plitvica, Črnci in Apače. Usoda krajev in prebivalstva je bila v veliki meri odvisna od reke Mure, njene širokogrudnosti in muhavosti. Poplave, ki jih je reka prizadejala območju apaškega polja so bile velikokrat katastrofalne in so odnašale cele vasi. Vzporedno je v valovih potekala nemška kolonizacija.

Zgodovina baročnega dvorca Freudenau v Črncih ter kužnih znamenj na področju celotnega apaškega polja govori, da je na mestu dvorca Freudenau stal strelski dvorec že v sredini 13. stol. Današnja baročna stavba je iz začetka 17. stoletja. Po njegovih načrtih naj bi zgradili biser baročne arhitekture na Slovenskem.

Dvodelni francoski park prištevamo med zgodnejše tovrstne baročne stvaritve na Slovenskem, a je zelo slabo ohranjen. Podobno je z ostanki kapele na severnem robu posestva, ki je skorajda že razpadla. Skozi stoletja je dvorec zamenjal več lastnikov, v začetku 20. stoletja pa je njegov lastnik postal dunajski veletrgovec s kavo Julius Meinl. V drugi svetovni vojni je dvorec zasedel okupator, Meinl pa je z ženo, ki je bila židovskega porekla, zapustil posestvo. V tem času naj bi bilo v parku tudi teniško igrišče. Po 2. svetovni vojni je dvorec Freudenau prišel v last države Jugoslavije, pozneje je prostore v njem koristil kmetijski kombinat. Dvorec je pred kratkim dobil privatnega lastnika.

Med 15. in 17. stoletjem je tod razsajala kuga. Na to kažejo številna kužna znamenja iz tega časa, zgrajena ob cesti Apače - Trate. Predstavljajo mejo, do kod naj bi se kuga širila.

Apaška cerkev, župnijska cerkev Marijinega vnebovzetja je prvič omenjena leta 1443, po zadnjih podatkih pa naj bi bila še približno 200 let starejša. Njena glavna znamenitost je rozeta, ki je ena lepših v Sloveniji. Cerkev je velika in na širšem območju spada med starejše.

Leta 1929 je kraj dobil tudi luteransko skupnost. Sestavljajo jo predvsem priseljenci iz Prekmurja. Bivšo hišo so preuredili v **evangeličansko cerkev**, ki stoji in deluje še danes.

Prebivalstvo se je po popisih iz 19. stoletja po večini opredeljevalo za nemško govoreče, saj je bilo področje skozi zgodovino močno kolonizirano, vendar pa ne gre sklepati, da je bila velika večina nemškega porekla. Po prvi svetovni vojni je z nastankom kraljevine Jugoslavije uradni jezik prebivalstva postal slovenski. Še zmeraj pa je na tem prostoru živelo veliko t.i. »apaških Nemcev«. Po 2. svetovni vojni je ostalo le nekaj teh družin, na ozemlje pa se je priselilo prebivalstvo s področja celotne Slovenije.

NEMATERIALNA KULTURNA DEDIŠČINA

Ljudsko pripovedovanje: V tej kategoriji se v turistično ponudbo vključujejo različna društva in posamezniki, kar omogoča, da se gostom ponudi t.i. kulturne in doživljajske pakete.

Človekova radovednost ob večnih ugankah narave je prosta. Moč vode, razvaline, ostaline - pojavi, ki si jih človek ni vedel razložiti ali njihovo pojavnost podpreti drugače kot z odprto ljudsko domišljijo. Zaradi svoje razgibanosti in notranjega bogastva so zanimiva za predstavitev obiskovalcem (vključevanje pripovedovanj v tematske poti, vodenja itd.)

Hrast kot simbol Obstajal je običaj, da so mlade neveste dobile hrastov list kot znak, da so odrasle in lahko rodijo potomce. To naj bi v prvi vrsti simboliziralo plodnost. Hrast zavoljo svoje žilavosti in trdnosti simbolizira tudi moč. Znan je rek »močan kot hrast«. Prav zavoljo tega so hrastov les uporabljali tudi sodarji. Ponekod je hrast poleg vrbe simboliziral tudi drevo, pod katerim se zbirajo čarovnice.

TEHNIŠKA DEDIŠČINA

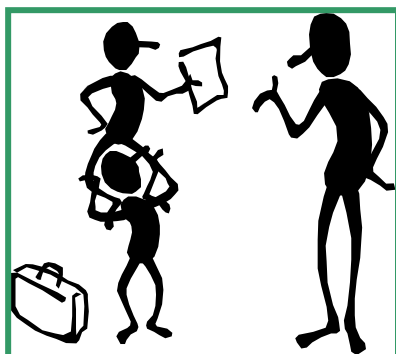
Med tehniško dediščino na tem območju spada predvsem mlini. Prebivalstvo v Apaški dolini se je ukvarjalo pretežno s kmetijstvom, obrtjo, posebnost pa so bili številni mlini, za katere je bil speljan poseben rokav Mure - mlinski rokav. Nekaj starih mlinov stoji še danes, kot npr. v Črncih in Segovcih. Ti nam kažejo, kje je bil nekoč mlinski rokav.

Nekoč je bilo ob Mlinskem potoku (kanalu) 11 mlinov, od tod ime kanala. Danes lahko občudujemo le 3 mline in sicer v Žepovcih (Peserlov mlin, ki je sicer v dobrem stanju, vendar ne deluje), Segovcih (mlin na električni pogon, ki je v zelo slabem stanju) in Črncih (mlin je v slabem stanju).

KLJUČNI PROBLEMI IN USMERITVE NA PODROČJU ČLOVEŠKIH VIROV

- Nemotiviranost prebivalcev, da bi živeli od turizma,
- brezposelnost in slaba izobrazbena struktura prebivalstva,
- slaba skrb prebivalstva za lastno zdravje,
- nepovezanost gospodarstva, turizma, športa in izobraževanja,
- slaba promocija naravne in kulturne dediščine.

Vlaganje v človeške vire je dolgoročna naložba, ki je težko merljiva, vendar se obrestuje. Ljudje so ključni generatorji uspeha, zato je potrebno poskrbeti, da se bodo v okolju, kjer živijo, delajo in ustvarjajo, dobro počutili. Z določenimi aktivnostmi je potrebno nakazati smeri razvoja, osveščati in usposablјati prebivalstvo o pomembnosti varovanja okolja in turizma na območju občine, poskrbeti za dvig kakovosti življenja in omogočiti dostopnost do tistih dobrin, ki so nujne za življenje. Hkrati je potrebno prebivalcem ponuditi možnost, da se prepoznajo v razvojnih načrtih občine in da delujejo skladno z razvojem.

3.2. GOSPODARSTVO

Gospodarstvo je sektor, ki pomembno učinkuje na razvoj določenega območja, zato je potrebno spremljati dogajanja in potrebe tega sektorja. Problemi na področju gospodarstva v občini Apače so podobni stanju, ki je značilno tudi za Pomurje in vso državo.

Tabela: Dejavnosti po naseljih in po dejavnostih, Popis 2002 (Vir: <http://www.stat.si>)

	Kmetijske dejavnosti	Nekmetijske	Storitvene	Neznano
Apače	15	71	97	31
Črnci	14	49	47	20
Drobtinci	5	19	16	9
Grabe	8	16	3	9
Lešane	39	15	20	9
Lutverci	8	64	46	25
Mahovci	14	16	9	5
Nasova	41	22	11	12
Plitvica	24	18	7	7
Podgorje	12	29	25	9
Pogled	3	11	5	4
Segovci	13	46	39	20
Stogovci	12	15	11	13
Vratja vas	7	9	16	3
Vratji Vrh	z	17	9	z
Zgornje Konjišče	4	20	17	8
Žepovci	22	48	63	32
Žiberci	8	30	24	18
SKUPAJ	249	515	465	234

Samo uspešna komunikacija in sodelovanje med okoljem in gospodarstvom oz. lokalno skupnostjo in podjetji lahko uspešno uresniči našete naloge.

V letu 2006 je bilo na obravnavanem območju 93 aktivnih poslovnih subjektov. Delež podjetij v občini Apače glede na Pomursko regijo znaša približno 2,4% vseh gospodarskih družb skupaj.

Tabela: Podjetja po občinah, Slovenija, v letu 2006 (Vir: <http://www.stat.si>)

	Število podjetij	Prihodek (mio SIT)	Število oseb, ki delajo
Apače	100	3384	313

Število podjetij je število registriranih pravnih in fizičnih oseb v dejavnosti C-K, ki so med letom opazovanja izkazale prihodek ali zaposlene osebe oziroma osebe, ki delajo.

Prihodek (mio SIT) so prodajne vrednosti kupcem zaračunanih prodanih proizvodov

oziroma trgovskega blaga in materiala ter opravljenih storitev. Meri se na podlagi prodajnih cen, navedenih v računih in drugih listinah, zmanjšanih za vse popuste, ki so bili dani ob prodaji ali kasneje, pa tudi za vrednosti vrnjenih količin. Vključeni so vsi stroški in obremenitve, vezane na kupca, ne zajema pa davka na dodano vrednost (DDV), morebitne prodaje osnovnih sredstev, prihodkov od financiranja, subvencij in drugih izrednih prihodkov. Zaradi zaokroževanja agregiranih podatkov iz 1000 SIT na mio SIT se nekateri zbirni podatki v tabelah ne ujemajo z delnimi seštevki.

Število oseb, ki delajo je število vseh zaposlenih in samozaposlenih oseb skupaj. Podrobnejša definicija zaposlenih in samozaposlenih oseb je v metodoloških pojasnilih.

Občino Apače je po letu 1990 prizadela splošna gospodarska kriza, posledice so bile občutnejše tudi zaradi značaja najmočnejših nosilcev gospodarskega razvoja v preteklosti. Veliko gospodarskih potencialov je slonelo na Elradu, Avtoradgoni, Kmetijstvu Črnci, Lina Apače ipd., tako da so s propadom nekaterih velikih sistemov izgubili delo in zaposlitev številni ljudje iz širšega območja. Posledice gospodarske krize so večplastne, najbolj se odražajo v veliki brezposelnosti, ki je v stari občini Gornja Radgona presegla državno povprečje, pa tudi z vse slabšimi socialnimi razmerami na razdrobljenih kmetijah v mešanih gospodinjstvih.

V nadaljevanju so predstavljeni statistični podatki, ki ne vsebujejo ločitve občin Apače in Gornje Radgone in sicer bruto investicije v nova osnovna sredstva in po skupinah osnovnih sredstev in po namenu investiranja.

Tabela: Bruto investicije v nova osnovna sredstva po skupinah osnovnih sredstev in občinah, Slovenija, v letu 2006 (v tisoč SIT) (Vir: <http://www.stat.si>)

	Bruto investicije - skupaj	Gradbeni objekti in prostori	Stroji, oprema, prometna sredstva ter gojena naravna sredstva	Neopredmetena osnovna sredstva
Gornja Radgona	6.473.327	3.418.159	2.917.970	137.197

Bruto investicije - skupaj:

Bruto investicije obsegajo investicije v opredmetena in neopredmetena osnovna sredstva.

Gradbeni objekti in prostori: obsegajo investicije v stanovanjske in nestanovanjske stavbe in prostore, objekte nizkih gradenj in investicije v izboljšavo zemljišč. Podatki o izboljšavi zemljišč se zbirajo od leta 2000.

Stroji, oprema, prometna sredstva ter gojena naravna sredstva: Ta združena postavka se pojavlja za podatke od leta 2004 in obsega investicije v kovinske konstrukcije; stroje za proizvodnjo; drugi stroji in naprave (do leta 2000 so to investicije v delovne stroje); kmetijski in gozdarski stroji; računalniki in AOP oprema; električni motorji in generatorji; RA, TV in komunikacijske naprave; medicinska oprema in optični instrumenti; pohištvo in notranja oprema ter investicije v osebne avtomobile, tovornjaka in druga vozila ter investicije v gojena naravna sredstva kot npr. nasaditev večletnih nasadov in investicije v plemensko in delovno živino, to je tis-

ta, ki ni namenjena zakolu.

Neopredmetena osnovna sredstva: Obsegajo investicije v študije, projekte in raziskovalna dela, programsko opremo, zabavo in izvirnike oz. originale na področju filma, glasbe ipd...

Tabela: Bruto investicije v nova osnovna sredstva po namenu investiranja in občinah, Slovenija, v letu 2006 (v tisoč SIT) (Vir: <http://www.stat.si>)

	Bruto investicije - skupaj	Investicije v nove zmožljivosti	Investicije v rekonstrukcijo, posodobitev, dograditev in razširitev	Investicije v vzdrževanje obstoječih zmožljivosti
Gornja Radgona	6.473.327	4.386.044	1.829.441	257.842

Investicije v nove zmožljivosti: Investicije v nove zmožljivosti so vlaganja za ustanavljanje novih samostojnih podjetij, organizacij in obratov ter graditev prometnih poti, ki jih prej ni bilo ali pa so imele drugačen namen kot na novo zgrajene.

Investicije v rekonstrukcijo, posodobitev, dograditev in razširitev: Investicije v rekonstrukcijo, posodobitev, dograditev in razširitev so vlaganja v obstoječe zmožljivosti zaradi povečanega obsega proizvodnje ali storitev ali zaradi spremembe tehnologije in tehnike proizvodnje; zajemajo tudi preureditev že obstoječih objektov, opreme in naprav in tudi graditev ali nabavo novih osnovnih sredstev v sklopu že obstoječe organizacijsko samostojne delovne enote.

Investicije v vzdrževanje obstoječih zmožljivosti: Investicije v vzdrževanje obstoječih zmožljivosti na enaki ravni so vlaganja zaradi zamenjave, intenzifikacije in racionalizacije proizvodnje, ne da bi širili razpoložljive zmožljivosti ali bistveno spreminjali sedanjo tehnologijo ali tehniko proizvodnje.

3.2.2. Obrt in podjetništvo

Obrt in podjetništvo doživljata podobno usodo kot gospodarske družbe, kar se odražala zlasti na področju finančne nediscipline, nizke kupne moči, prevelikih obremenitev plač delavcev in visokih obresti.

Za dolgoročnejši razvoj občine je potrebno na lokalnem območju pospeševati razvoj podjetništva in gospodarstva kot celote. Glede na hiter razvoj podjetništva v Sloveniji, bo potrebno slediti razvoju z realizacijo projektov. Sredstva za pospeševanje je potrebno usmerjati v razvojno učinkovitejše naložbe, v smeri zagotavljanja prostorskih in drugih pogojev za uspešnejše delovanje in vključevanje malega gospodarstva v evropske tokove.

V občini Apače je 63 samostojnih podjetnikov - obrtnikov, ki so vključeni v Območno obrtno zbornico Gornja Radgona. Zastopana so skoraj vsa področja, izstopajo pa avtoprevoznštvo (19%), mizarstvo (19%) in storitvene dejavnosti (47%).

3.2.3. Domače in umetne obrti

Pri analizi obstoječih ponudnikov domače in umetne obrti v občini Apače je bilo ugotovljeno, da so le te slabo zastopane, saj se le 1,6% vseh registriranih podjetnikov ukvarja s to dejavnostjo. Po dosedanjih analizah in aktivnostih, ki so se izvajale v različnih programih in projektih izhaja ugotovitev, da na obravnavanem področju ni kvalitetnih in estetskih izdelkov domače in umetne obrti. Zato je potrebna intenzivna akcija, ki bi vodila do zelenih rezultatov.

KLJUČNI PROBLEMI IN USMERITVE NA PODROČJU GOSPODARSTVA

- pomanjkanje začetnega kapitala,
- oddaljenost od večjih centrov,
- pomanjkanje primernih prostorov in komunalno opremljenih zemljišč,
- pretežno kmetijsko okolje,
- pomanjkanje idej,
- pomanjkanje ustreznih kadrov,
- premalo povpraševanje po obrti in storitvah,
- predobro socialna varnost.

Gospodarstvo pomembno učinkuje na razvoj določenega področja. Naloge države in lokalnih skupnosti pri podpori gospodarstvu so:

- Zagotovitev ustrezne prometne in komunalne infrastrukture, ustrezno opremljena zemljišča za razvoj domačega gospodarstva in podjetništva ter pospeševanje tujih vlaganj.
- Spodbujanje podjetništva, kreativnosti in tehničnega ustvarjanja mladih.
- Učinkovitejše in tesno povezano podporno okolje za pomoč podjetnikom pri pridobivanju finančnih sredstev, premagovanju birokratskih ovir, promoviranju dobrih praks idr.

Te naloge se lahko uresničijo z aktivnejšo komunikacijo in sodelovanjem med okoljem in gospodarstvom, lokalno skupnostjo in podjetji.

3.3. KMETIJSTVO IN PODEŽELJE

Glavno naravno bogastvo občine Apače je rodovitna prst. Več kot polovico njene površine pokrivajo njive. Kmetijstvo je še vedno najpomembnejša gospodarska dejavnost, ki se odvija na območju občine.

Glede na naravne danosti in primernosti za proizvodnjo hrane je večina zemljišč na ravninskem delu občine Apače uvrščena v 1. kategorijo in so na prvem območju kmetijskih zemljišč. Na tem območju so zasebna zemljišča in zemljišča v lasti Sklada kmetijskih zemljišč in gozdov RS Slovenije. V glavnem so le-ta združena v večje njivske komplekse in so dana v zakup Kmetijstvu Črnci d.d. To je hkrati tudi največji kmetijski obrat, ki ima preko 4 mio EUR letnih prihodkov.

V občini Apače deluje podružnica Kmetijske zadruga Gornja Radgona (zadružna trgovina) ter izpostava Deželne banke Slovenije, pri kateri je večina kmetovalcev komitentov.

Relief občine Apače je tipično panonski, saj je njena celotna površina skorajda povsem ravna. Tudi podnebje, vodovje, sestava tal, rastlinstvo in živalstvo so izrazito panonski.

Gozdov je malo in ležijo pretežno ob bregu reke Mure, ki je tudi naravna meja občine na severu z sosednjo Avstrijo. Na območju občine Apače se nahajajo tudi potoki: Plitvički potok, Mlinski potok in Grabski potok.

Strukturne spremembe na kmetijah so ključna naloga razvojnega programa podeželja v novi finančni perspektivi 2007-2013. Podeželju in kmetijam se odpirajo velike razvojne možnosti.

V nadaljevanju so predstavljeni statistični podatki iz kmetijskega področja za bivšo skupno občino Gornja Radgona, saj novih uradnih razdelitev med občinama Apače in Gornja Radgona še ni.

Tabela: Družinske kmetije po velikosti v ha po občinah, popis kmetijstva leta 2000, vir: SURS

	Skupaj	>0 - < 2	2 - < 5	5 - < 10	>=10
Gornja Radgona	962	295	360	159	148

Opomba: Družinske kmetije po velikostnih razredih kmetijskih zemljišč v uporabi po statističnih regijah (SKTE 3) in občinah (SKTE 5), Slovenija, 2000

Tabela: Družinske kmetije po KZU, ekonomskem obsegu in delovni sili po občinah, popis kmetijstva leta 2000, vir: SURS

	Vsa kmetijska zemljišča v uporabi (ha)	Kmetijska zemljišča v uporabi - samo DK (ha)	Skupna ekonomska velikost kmečkih gospodarstev	Ekonomska velikost DK	Delovna sila v kmetijstvu (PDM)	Delovna sila v kmetijstvu na DK (PDM)
Gornja Radgona	6501	5067	8538	5206	1361	1204

Tabela: Družinske kmetije po tipu kmetovanja po občinah, popis kmetijstva leta 2000, vir: SURS

	Skupaj	Poljedelstvo	Vrtnarstvo	Trajni nasadi	Pašna živina	Prašiči in perutnina	Mešana rastlinska pridelava	Mešana živinoreja	Mešana rastlinska pridelava in	Nerazvrščene kmetije
Gornja Radgona	963	85	5	102	53	75	153	288	202	-

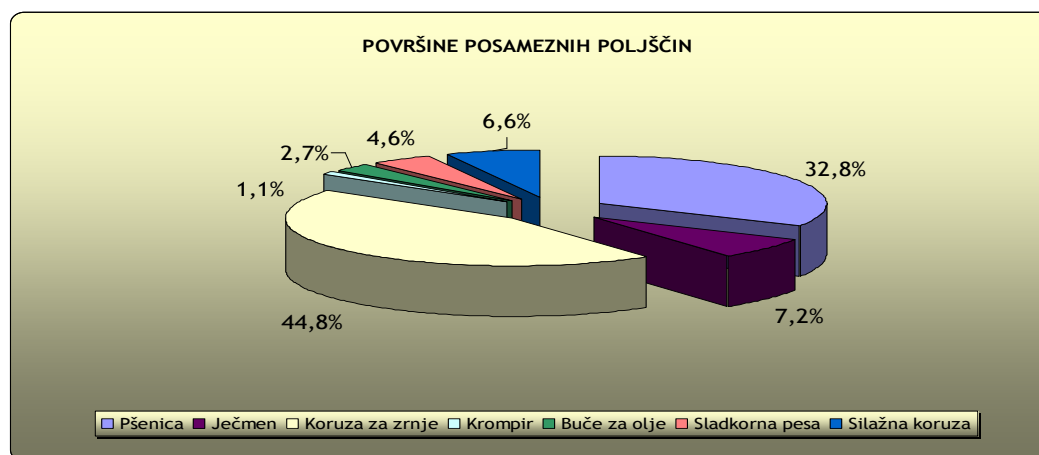
Tabela: Družinske kmetije po rabi njiv po občinah, popis kmetijstva leta 2000, vir: SURS

	Njive in vrtovi, skupaj		Žita za pridelavo zrnja		Krompir		Industrijske rastline		Krmne rastline		Zelenjava	
	DK*	ha**	DK	ha	DK	ha	DK	ha	DK	ha	DK	ha
Gornja Radgona	923	3505	879	2899	334	37	406	251	207	289	355	21

*DK - družinske kmetije ** ha - površina v ha

Tabela: Družinske kmetije po površini poljščin po občinah, popis kmetijstva leta 2000, vir: SURS

	Pšenica		Ječmen		Koruza za zrnje		Krompir		Buče za olje		Sladkorna pesa		Silazna koruza	
	DK*	ha**	DK	ha	DK	ha	DK	ha	DK	ha	DK	ha	DK	ha
Gornja Radgona	656	1109	319	245	817	1514	334	37	359	92	75	157	119	223

Iz diagrama sledi, da je kmetijska proizvodnja najpomembnejša panoga v občini. V ospredju je pridelava naslednjih poljščin:

- koruza za zrnje (44,8%),
- pšenica (32,8%),
- ječmen (7,2%),
- silažna koruza (6,6%),
- sladkorna pesa (4,6%),
- krompir (1,1%).

Ker je večji del občine Apače na vodovarstvenem območju, se mora upoštevati Uredba o vodovarstvenih območjih za vodno telo vodonosnika Apaškega polja (Ur.l. RS 59/07), ki opredeljuje vodovarstveni režim. Uredba določa ukrepe, prepovedi in omejitve za rabo tal in gradnjo ter prepovedi v zvezi z ravnanjem z zemljišči in gozdovi na notranjih območjih, najožjih, ožjih in širših vodovarstvenih območjih (14. in 15. člen te uredbe). Načini kmetovanja na posameznih vodovarstvenih območjih so strogo določeni.

Na območju občine Apače so ugodne razmere za naravi prijaznejše kmetijske proizvodnje, za razvoj **integriranega ali/ in ekološkega kmetijstva**. Ker je opaziti tudi skupni interes za hitrejši razvoj območja, so na tem območju **ugodni pogoji za razvoj dopolnilnih dejavnosti na kmetijah ter oživljanje starih obrti in tradicionalne kmečke kulinarike**.

3.3.1. Dopolnilne dejavnosti

Veliko priložnosti za ohranitev, razvoj in povečanje konkurenčnosti podeželja predstavljajo **dopolnilne dejavnosti**. Dopolnilnih dejavnosti ter podjetij je mnogo. Kot že rečeno, našteje so tiste dejavnosti, za katere so realne možnosti, da preživijo ter se umestijo v prostor.

DOPOLNILNA DEJAVNOST NA KMETIJI je s kmetijstvom oz. gozdarstvom povezana dejavnost, ki se opravlja na kmetiji in omogoča kmetiji boljše rabo njenih proizvodnih zmogljivosti ter delovne sile družinskih članov (za družinske člane se štejejo vsi člani družine, ki prebivajo in delajo na kmetiji in niso najeta delovna sila). Nosilec dopolnilne dejavnosti na kmetiji je fizična oseba, ki je lastnik, zakupnik ali drugačen uporabnik kmetije in se za svoj račun ukvarja s kmetijsko dejavnostjo ter je za to ustrezno usposobljen. Ni potrebno, da je pokojninsko-invalidsko zavarovan na kmetiji.

Dopolnilne dejavnosti na kmetiji so tesno povezane s trženjem turistične ponudbe na eni strani, na drugi strani pa lahko govorimo o sožitju med naravo in človekom in predstavlja višjo kakovost bivanja. Zato mora biti razvoj podeželja usmerjen v povezovanje naravne in kulturne dediščine ter uravnotežen z razvojem kmetijstva. Sedanje stanje glede dopolnilnih dejavnosti na kmetiji v občini Apače ni preveč spodbudno, saj je od 212 samozaposlitev na kmetiji registriralo dopolnilno dejavnost le

7 nosilcev. Iz tega lahko zaključimo, da bo potrebno dopolnilnim dejavnostim dati večji poudarek in pozornost.

Dopolnilne dejavnosti, ki so se uveljavile na območju občine Apače so turizem na kmetiji, vinotoči, čebelarstvo, vrtnarstvo in peka kruha.

KLJUČNI PROBLEMI IN USMERITVE NA PODROČJU KMETIJSTVA IN PODEŽELJA

- nizka izobrazbena struktura v kmetijstvu,
- premajhne obdelovalne površine na kmetijo,
- kmetijska pridelava ni tržno usmerjena,
- negativni demografski trendi,
- ni ekoloških kmetij,
- premajhna podjetnost prebivalcev podeželja,
- premajhna povezanost kmetijstva s turizmom,
- premajhna predelava kmetijskih pridelkov.

Razvoj podeželja je splet kmetijske, prehranske in okoljske politike s posebnim poudarkom na zaščiti naravnih virov.

Lokalne skupnosti imajo omejen vpliv na oblikovanje kmetijske politike, vendar je pomembno, da se pri načrtovanju razvojnih projektov upošteva trajnostni socialno ekonomski razvoj.

3.4. INFRASTRUKTURA

V dokumentu so obravnavana naslednja omrežja:

- prometno omrežje,
- vodno omrežje,
- kanalizacijsko omrežje,
- električno omrežje.

Vsa omrežja so po večini zastarela, neurejena in neuskklajena z uredbami. Pri načrtovanju gradenj je potrebno upoštevati uredbe, ki so za to območje določene.

3.4.1. Prometno omrežje

Prometno omrežje v občini Apače obsega samo cestno omrežje. Sem spadajo kategorije lokalnih cest in javnih poti.

Najpomembnejša prometnica je lokalna cesta Podgrad - Lutverci - Segovci - Apače - Črnci - Žepovci - Žiberci - Stogovci - Podgorje - Vratja vas.

Omenjena prometnica je v obravnavanem območju dominantna ter se funkcionalno navezuje na vse ostale javne poti ter ob njih vzpodbuja k razvoju še vse ostale prometne in na njega vezane funkcije in dejavnosti (oskrba, servisi, gospodarske cone, turizem in podobno).

Na hribovitih območjih so nekatere lokalne ceste in javne poti povezane v tematsko opredeljene turistične poti ob katerih so ustrezno opremljene in označene turistično zanimive vsebine.

Avtobusna postajališča so urejena ob lokalnih cestah in v urbanih središčih vasi.

Zaradi učinkovitejšega in varnejšega odvijanja prometa v naseljih in izven njih ter zaradi vse večjega razvoja kolesarstva, je smiselno načrtovati gradnjo posebne kolesarske steze.

Obstoječe stanje predvsem v kategoriji lokalnih cest in javnih poti je na splošno v dokaj slabem stanju, zato je potrebno čimprej to stanje sanirati in ga dvigniti na višji standard cestno tehničnih situacij, kar bo nedvomno pripomoglo k višanju turistične ponudbe.

3.4.2. Vodooskrba

Javni vodovod pokriva naslednja naselja: Apače, Lutverci, Segovci, Mali Segovci, Plitvica, Črnci, Žepovci, Lešane in Nasova. Od naselja Žepovci proti zahodu javnega vodovoda ni več.

Za celotno občino Apače je drenažno zajetje v Segovcih, vodohran pa Lešanih.

Primarni vodovod na omenjenem območju je bil zgrajen leta 1975, sekundarni pa leta 1980. Položene so bile plastične cevi. V vodooskrbnem sistemu večjih izgub vode ni, razen pri spojih, ki so v teh letih zastareli.

Pojavlja se razlika med načrpanimi in izdobljenimi količinami vode, pri tem je treba upoštevati dejstvo, da še nekaterim potrošnikom ne registrirajo porabe in da teh meritev ni na razpolago.

Vodooskrbni sistem omogoča vsem porabnikom približno enako dobavo vode, vendar pa oddaljenost od vodohrana pomeni drugačen (manjši/večji) tlak.

3.4.3. Kanalizacijsko omrežje

Ureditev celotnega kanalizacijskega omrežja na območju Apaške doline je nujno potrebna. Pred približno 30 leti je bil izgrajen le majhen del kanalizacijskega omrežja, vendar ni v uporabi. Na podlagi Uredbe o vodovarstvenem območju za vodno telo vodonosnika Apaškega polja (Ur.l. RS 59/2007), je na najožjih vodovarstvenih območjih prepovedano odvajati komunalno vodo in industrijsko vodo v vodotoke. Da bi se preprečilo nadaljnje onesnaževanje podtalnice je ena od prioritet občine izgradnja kanalizacijskega omrežja.

3.4.4. Električno omrežje

Na območju občine Apače električno omrežje ni povsod zadovoljivo, predvsem v naseljih Podgorje, Žepovci, Mali Segovci. Pri gradnji je potrebno upoštevati Uredbo o svetlobnem onesnaževanju. Da bi se izboljšalo stanje, ki je v Sloveniji med najslabšimi v Evropi, je predvidena prilagoditev obstoječih svetilk na naslednji način in v zapisanih rokih:

- svetilke, izdelane kot okolju prijazne, je potrebno najpozneje do 31. decembra 2008 namestiti tako, da je delež svetlobnega toka, ki seva navzgor, enak 0 %.
- Razsvetljavo objektov za oglaševanje je treba prilagoditi najpozneje do 31. decembra 2008.
- Razsvetljavo fasad je treba prilagoditi najpozneje do 31. decembra 2010.
- Razsvetljavo ustanov in športnih igrišč je treba prilagoditi najpozneje do 31. decembra 2012.
- Razsvetljavo poslovne stavbe je treba prilagoditi najpozneje do 31. decembra 2012.
- Razsvetljavo kulturnih spomenikov je treba prilagoditi najpozneje do 31. decembra 2013.
- Razsvetljavo cest in javnih površin je treba prilagoditi najpozneje do 31. decembra 2016.
- Razsvetljavo proizvodnega objekta, letališča in pristanišča je treba prilagoditi najpozneje do 31. decembra 2012.
- Razsvetljavo železnice, letališča in pristanišča je treba prilagoditi najpozneje do 31. decembra 2017.

Uredba je v s sklepi Sveta energetskih in okoljskih ministrov držav članic EU, ki so bili sprejeti februarja 2007 in predvidevajo sprejetje ukrepov obveznega povečanja energetske učinkovitosti v obdobju 2012-2020 za najmanj 20 odstotkov.

KLJUČNI PROBLEMI IN USMERITVE NA PODROČJU INFRASTRUKTURE

- intenzivno izkoriščanje naravnih virov zaradi urbanizacije in razvoja gospodarskih dejavnosti,
- ogrožanje pitne vode zaradi intenzivnega kmetovanja,
- dotrajanost in slaba pokritost vodovodnega omrežja,
- ni kanalizacijskega omrežja,
- slaba osveščenost prebivalstva,
- preobremenjenost in dotrajanost cest,
- divja odlagališča,
- nekontrolirana urbanizacija podeželja.

Intenzivni posegi v okolje so privedli do degradacije določenih območij (npr. gramozne jame). Posebno pereča je problematika onesnažene pitne vode. Da bi preprečili nadaljevanje onesnaževanja, bi bilo potrebno poskrbeti za naslednje stvari:

- vsi posegi v okolje morajo biti dobro premišljeni in izvedeni na naravi prijazen način,
- degradirana območja ponovno revitalizirati s sonaravnimi postopki,
- osveščanje prebivalstva.

3.5. TURIZEM

Temeljne razvojne usmeritve so kombinacija produktnega (zdraviliški, igralniško zabavišni in poslovni turizem), geografskega (turistična območja) in tržno marketinškega pristopa (3-A, 3-E in 3-D turizem).

3-A turizem - rekreativni turizem

pomeni aktivne, akcijske in adrenalinske turistične dejavnosti. Znotraj te ponudbe spadajo programi športnih aktivnosti na območju, možnosti adrenalinskih in akcijskih udejstvanj. Območje občine Apače (reka Mura, ravninski del, ...) ima za razvoj tega turizma dobra izhodišča, sočasno pa je ta del turistične ponudbe, v okviru organizacijskih in kadrovskih zmožnosti posameznih ponudnikov, slabo razvit. Glede na izkoriščenost potencialov ostajajo velike rezerve.

3-E turizem - podeželski turizem

predstavlja programe povezane z ekološko, etnološko in enološko ponudbo, kar je že sedaj »železna« ponudba na območju občine Apače. Programi v okviru te usmeritve temeljijo na treh vrednotah: sprostitvi v naravi, čistem in zdravem okolju in avtohtoni kulturni ponudbi.

3-D turizem - doživljajski turizem

združuje turistično ponudbo na temelju doživljajskih in domišljajskih aktivnosti. Ta usmeritev združuje ponudbo t.i. trga motivov, doživljajskih praks, tematskih usmeritev, ki spodbujajo pri turistih posebna doživetja in občutja. Pestrost sveta omogoča različne doživljajske momente. Povpraševanje po avtentičnih izkušnjah, vključujoč kulturo in stik z naravo še vedno narašča. V obravnavanem primeru je ta oblika turizma najprimernejša.

3.5.1. Turistična infrastruktura

Osnovno turistično ponudbo predstavljajo nastanitveni gostinski obrati, prehrambeni gostinski obrati in turistične (potovalne) agencije.

V občini Apače so v letu 2007 registrirani naslednji gostinski ponudniki:

- 2 izletniški turistični kmetiji,
- 2 vinotoča,
- 3 gostilne,
- 2 bara in
- 1 okrepčevalnico.

Na celotnem območju občine Apače je bilo v letu 2007 na razpolago 9 sob (od tega 7 dvoposteljnih in 2 enoposteljnih).

Najprimernejše lokacije za kampiranje in piknike je Spodnje Konjišče, Turistična kmetija Marko in Turistična kmetija Urška.

Najpomembnejše lokacije za rekreacijske dejavnosti so naslednje:

- **Turistično rekreativni center Konjišče** - športni ribolov, odbojka na mivki, čolnarjenje, surfanje, rafting, odbojka, tenis, nogomet, kolesarjenje;
- **Most v Črncih** - povezava z Avstrijo, kolesarjenje in pohodništvo;
- **Vaški domovi** - športne prireditve, družabna srečanja;
- **Večnamenska dvorana Apače** - kulturne prireditve, športne prireditve;

TURISTIČNO REKREACIJSKI CENTER KONJIŠČE - TRC KONJIŠČE

je najprimernejša lokacija za kampiranje, z urejeno celotno infrastrukturo (vodovod, elektrika, kanalizacija, dovozi). Oblikovale so se glavne smernice TRC Konjišča, ki se razvija v zaokroženo turistično destinacijo (ribolov, kampiranje, športna igrišča, prenočišča ipd.). TRC Konjišče postaja turistično zanimiva točka, zato je privabila investitorje, ki v neposredni bližini nameravajo izgraditi turistično gostinski objekt s 16 prenočišči ter urejenim prostorom za kampiranje z 35 parcelami (velikost 8 x 10 metrov) ter s kapaciteto za približno 150 obiskovalcev.

Iz naštetih podatkov lahko razberemo, da je na območju čutiti občutno pomanjkanje turističnih nastanitvenih zmogljivosti, saj je že obisk enega avtobusa za občino prevelik zalogaj. Zajemanje tranzitnih gostov in njihovo postopno spreminjanje v stacionarne goste bi bila pomembna poslovna priložnost v primeru zadostnih prenočitvenih kapacitet na tem območju.

Pri zaposlovanju v se beleži počasna rast števila zaposlenih v turizmu in prihodka iz te dejavnosti, saj je bilo v letu 2002 v turizmu v bivši skupni občini Gornja Radgona zaposlenih 168 delavcev ali 3,5% vseh delovno aktivnih prebivalcev v občini. Po okvirni oceni od tega 21 v igralništvu.

3.5.2. Analiza turističnih akterjev v turističnem območju

V tem poglavju so obravnavani obstoječi turistični ponudniki na območju občine Apače, turistična podjetja ter društva, ki so kakorkoli vpeti v dogajanja na področju turizma ter podporno okolje za razvoj in trženje turizma.

I. TURISTIČNI PONUDNIKI V OBČINI APAČE

VINOTOČI IN VINOGRADNIŠTVA

- VINOGRADNIŠTVO STEYER, ampelografski vrt (zbirka sort in kultivarjev vinske trte), Plitvica 10, Apače,
- VINOTOČ CELEC Celec Alojz s.p., Stogovci 58, Apače, tel: (02) 563 13 03,
- VINOGRADNIŠTVO PLOJ, Pogled 1a, Apače, tel: 041 526 072

TURISTIČNE KMETIJE

- TURISTIČNA KMETIJA PRI URŠKI, Tropenauer Marija - nosilka dopolnilne dejavnosti na kmetiji - turistična kmetija brez prenočišč, Plitvica 10 A, Apače, tel: 02 569 80 24,
- TURISTIČNA KMETIJA MARKO, Marko Irena s.p., turistična kmetija brez nastanitvi-jo, Nasova 38, Apače, tel: 041 768 192.

GOSTILNE

- GOSTILNA VRTNICA Zrnič Marijan s.p., Zgornje Konjišče 2, tel: 02 563 12 95
Gostinska ponudba:
obilje odličnih prekmurskih in štajerskih jedi, v katerih so izražene vse značilnos-ti panonsko-štajerske kuhinje. Vsak dan so na jedilniku ribje jedi, tematski dnevi pa ponujajo jedi z aktualnimi sezonskimi pridelki. Odlična hišna specialite-ta so jedi s čemažem in tartufi.
- TRGOVINA PALMA, GOSTILNA IN DISKOTEKA KOZEL Kozel Slavko s.p., Žiberce 37, tel: (02) 569 80 14.
V bližini možnosti za aktivno preživljanje prostega časa (koplanje, ribolov, poho-dništvo, pokušina vin, ogled šampanjske kleti, kolesarjenje,...). Dvorana za poroke in večje skupine, nastanitvene kapacitete (16 postelj), klimatizirane sobe.
Gostinska ponudba:
štajerska kislina juha, ribe, morski sadeži, značilna domača kuhinja
- GOSTILNA ZVER, Majda. Apače 42 9253 Apače Telefon: 02 569 12 66
Gostinska ponudba:
domače slovenske jedi, mednarodna kuhinja, jedi iz divjačine, ribje jedi in mor-ski sadeži, sladkovodne ribe, vegetarijanske jedi, jedi na žaru

BARI, BISTROJI

- KAVA BAR IN TRGOVINA Dresler Kristina s.p., Podgorje 31, Apače, tel: (02) 563 13 40
- KUZMIČ ČRNCI d.o.o., Črnci 67, Apače, tel: (02) 569 15 10
- OKREPČEVALNICA BISTRO KLAUDIJA Fajfar Ana s.p., Apače 46, Apače, tel: (02) 569 81 13

SLAŠČIČARNE

- SLAŠČIČARNA PIKAPOLONICA Hamiti Šaban s.p., Apače 50, Apače, tel: (02) 569 10 51

II. PODPORNO OKOLJE ZA RAZVOJ TURIZMA

Potovalne (turistične) agencije

V okolici občine Apače delujeta dve turistični (potovalni) agenciji, ki se ukvarjata s trženjem potovanj v tujino in doma. To sta Turistična agencija AŽ in Poslovalnica turistične agencije Klas iz Murske Sobote.

Turistična in druga društva

Društvena ljubiteljska dejavnost je dobro razvita. Najbolj aktivna so turistična, kulturna, športna, lovska in gasilska društva ter društva kmečkih žena. Delo v društvih zahteva vse večjo profesionalizacijo, stroški delovanja se večajo, sponzorska sredstva pa je vedno težje pridobiti. Splošno mnenje je, da je potrebno ljubiteljske dejavnosti bolj podpirati, saj motivirajo prebivalstvo k večji aktivnosti in družbeni angažiranosti. Na ta način se ohranja bogata duhovna in materialna dediščina ter kulturna identiteta posameznih območij. Gre za akterje, ki igrajo pomembno vlogo v razvoju turizma na tem območju. Vključujejo se v pripravo prireditev ter so vključeni v različne ostale turistične projekte.

Pregled društev kaže veliko pripravljenost krajanov za dvig in razvoj družbenega življenja v občini na različnih področjih delovanja, tako tudi na področju turizma:

- Turistično Društvo Čemaž Apaške Doline
- Kulturno Društvo Apaško Polje
- Kulturno Društvo Cugari Apače
- Kulturno Društvo Mešani Pevski Zbor Apače
- Kulturno Društvo Zarja Apače
- Kulturno Folklorno Društvo Vrisk Apače
- Kulturno Umetniško Društvo Stogovci
- Društvo Kmečkih Žena Apače
- Društvo Ljudskih Pevk Apače
- Društvo Pihalni Orkester Apače
- Športno Turistično Društvo Plitvica
- Športno-Turistično Društvo Avantura
- Društvo Pridelovalcev In Predelovalcev Zelišč
- Društvo Za Šport In Rekreacijo Apače
- Mladinsko Društvo Podgorje
- CB Radio Klub Apaška Dolina
- Karate Klub Sho-Kan Apače
- Klub Dišeči Traminec - Hram Vinske Kulture
- Lovska Družina Apače
- Nogometni Klub Apače
- PGD Lešane
- Prostovoljno Gasilsko Društvo Apače
- Prostovoljno Gasilsko Društvo Lutverci
- Prostovoljno Gasilsko Društvo Podgorje
- Prostovoljno Gasilsko Društvo Žepovci
- Prostovoljno Gasilsko Društvo Žiberici
- RD Radgona, TE Apače

- Ribiško, Športno, Rekreatijsko Društvo Labod
- Športno Društvo Lutverci
- Športno Društvo Rekreativec, Apače
- Športno Društvo Stogovci
- Športno Društvo Žepovci

Turistično informacijski center (TIC) Gornja Radgona

V okviru javnega zavoda Pora Gornja Radgona, do konca leta 2007, deluje enota TIC Gornja Radgona in izvaja naloge, povezane z podajanjem in zbiranjem informacij za turiste, turistične ponudnike in ostale (npr. vpisovanje podatkov na portal Slovenske turistične organizacije, zbiranje podatkov za namene analiz, posredovanje lokalnih turističnih vodnikov, posredovanje promocijskega materiala,...). Poleg ažurnega zbiranja informacij o raznih prireditvah in dogodkih v občini in okolici, posreduje tudi raznovrstne informacije in promocijski material obiskovalcem. TIC in turistični vodniki so v pomoč potencialnim izletnikom in turistom pri zbiranju raznovrstnih informacij o možnostih preživljanja počitnic v občini. TIC Gornja Radgona ima izdelano lastno spletno stran, kjer so predstavljene vse pomembne informacije o občini, predvsem z vidika turizma.

Za nadaljnje trženje turistične ponudbe je smiselno ustanoviti TIC Apače oziroma vzpostaviti TURISTIČNO PISARNO, kjer bodo na voljo informacije, ki zadevajo turista.

PORA, razvojna agencija Gornja Radgona

Je bila ustanovljena v septembru 2004 in pričela z aktivnim delovanjem v letu 2005. Ustanovljena je z namenom pospešiti razvoj občine Gornja Radgona na vseh področjih delovanja.

KULTPROTUR - Zavod za kulturo, turizem in promocijo Gornja Radgona

Zavod je bil ustanovljen v letu 2007, z namenom implementacije programov in aktivno promocijo ter trženje turizma in kulture. Z aktivnim delovanjem prične v začetku leta 2008.

3.5.3. SWOT analiza turističnega območja

Na podlagi rezultatov anket in ugotovitev iz delavnic je bila izdelana SWOT analiza, ki je prikazana v nadaljevanju. SWOT analiza je pregled prednosti, priložnosti, pomanjkljivosti in nevarnosti. Za vsako postavko oziroma trditev je izdelana projekcija oziroma so podane smernice za rešitev.

<p>PREDNOSTI</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bližina meje, - Neokrnjena narava, - Prijazni in gostoljubni ljudje, - Reka Mura, - Bogata naravna dediščina, - Bližina naravnih zdravilišč, - Bogata kulturna dediščina, - Značilna kulinarika, - Mir na podeželju, - Kmetijstvo kot ponudnik različnih kmet. izdelkov, - Turistične poti. 	<p>SLABOSTI – POMANJKLJIVOSTI</p> <ul style="list-style-type: none"> - Staranje prebivalstva - Premalo razvite dopolnilne dejavnosti - V sistemu - toga zakonodaja - Lokalni patriotizem, preslaba osveščenost, nemotiviranost prebivalcev za turizem. - Preslaba infrastruktura - Premajhna stimulacija in motivacija - Pomanjkanje medsebojnega povezovanja - Pomanjkanje prenočitvenih zmogljivosti - Zapuščena naravna in kulturna dediščina - Slaba oz. premajhna promocija kraja - Premajhna turistična ponudba, - Ekološka neosveščenost ljudi o varovanju okolja, - Nizka izobrazbena struktura ljudi na podeželju, - Ne-izkoriščanje obstoječega potenciala, - Intenzivno kmetijstvo, - Ni trga za domače izdelke, - Opuščanje peš poti, - Neprepoznavnost, - Urbana neskladnost.
<p>PRILOŽNOSTI</p> <ul style="list-style-type: none"> - Območje »Očeta panonskih hrastov« kot turistična destinacija - Povezovanje z zdravilišči iz bližnje okolice - Dopolnilne dejavnosti na kmetijah, čebelarstvo, lov in ribolov, - Novi trgi - možnost za vstop tujega kapitala - Ustanovitev varovanih območij - Regijski park Mura - Promocija obstoječih in razvoj novih tematskih poti - Igrišče za golf - Ureditev opuščanih gramoznih jam - Čezmejno sodelovanje - Razvoj sonaravnega turizma, - Trženje kmetijskih pridelkov ter povečanje kulinarne ponudbe, - Razvoj in trženje kmetij ter turistične ponudbe na kmetijah, - Razvoj kmečkih turizmov, - Izkoriščanje ter povezovanje kulturnih objektov, - Ustanavljanje tržnic, - Spodbujanje obrti, - Uporaba že obstoječih objektov, - Razvoj turizma in turistične ponudbe na in ob reki Muri, - Oživitev starih kmetij, preš, kleti,.. - Obujanje tradicije, - Razvoj lokacij za rekreacijske dejavnosti - Čezmejno sodelovanje. 	<p>NEVARNOSTI - TVEGANJA</p> <ul style="list-style-type: none"> - Administrativne ovire, birokracija, neusklajena zakonodaja - Masovni turizem - Ne upoštevanje mnenj lokalnega prebivalstva - Ni prave vzpodbude za dvig zavesti prebivalstva o pomembnosti turizma - Pomanjkanje finančnih virov - Škodljiv vpliv intenzivnega kmetijstva na okolje in preslab nadzor nad tem - Močan vpliv politike v razvoj podeželja, - Premalo delovnih mest, - Nezainteresiranost uprav zdravilišč za sodelovanje z ljudmi pri razvoju podeželja, - Prestrogi pogoji za nepovratna sredstva.

PREDNOSTI

Neokrnjena narava

Med prednosti tega območja vsekakor sodi neokrnjena narava, ki je v današnjem času že prava redkost. Ljudje spreminjamo okolje in ga skorajda že oblikujemo po naših potrebah in željah. Prav tako na okolje vpliva hiter razvoj gospodarstva, zato je potrebno najti skupno pot, ki bo zadovoljiva za prebivalstvo, naravovarstvenike in gospodarstvo.

Bližina meje s sosednjo Avstrijo

Območje je, zaradi svoje obmejne lege, zanimivo tudi za razvoj turizma. Povezovanje vinskih cest, kolesarskih, pohodniških in učnih poti s sosednjo Avstrijo.

Reka Mura

Celotno obmejno področje ob reki Muri predstavlja raznoliko pokrajino z nekaterimi naravnimi posebnostmi, ki že zdaj privabljajo veliko obiskovalcev, ponudbo pa bi bilo smiselno nadgraditi v smeri razvoja doživljajskega pohodništva, kulinaričnega potepanja in organiziranih obiskov naravnih in kulturnih znamenitosti.

Mir na podeželju

Mir, ki se ga lahko človek naužije na podeželju, je eden izmed dejavnikov, ki ljudi iz mest privabi na podeželje. To idilo podeželja pa dopolnjuje še prijaznost in gostoljubnost tukajšnjih ljudi.

Bogata naravna in kulturna dediščina

Naravna dediščina je tista, ki ljudi v kraj privabi, kulturna pa tista, ki jih v tem kraju nekaj časa zadrži. Med naravno dediščino lahko vsekakor uvrščamo neokrnjeno naravo, obrežje reke Mure ipd., med kulturno dediščino pa grad, cerkev, kapelice, kužna znamenja ....

PRILOŽNOSTI

Območje »Očeta panonskih hrastov« kot turistična destinacija

Območje lahko postane zaradi ohranjenega okolja ter bogate kulturne in naravne dediščine idealna turistična destinacija, predvsem za krajše izlete in sprostitve v naravi. To vpliva tudi na povečanje dopolnilnih dejavnosti na kmetijah in razvoj turističnih točk, ki bodo posledično vplivale na odpiranje novih delovnih mest. Možnosti za dodatne zaposlitve bi lahko predstavljali tudi na novo odprti vinotoči, kmečki turizmi, turistične kmetije, kamping in drugo.

Povezovanje z zdravilišči iz bližnje okolice

Navezava tesnejšega sodelovanja z okoliškimi zdravilišči bi lahko pripomogla k dvigu števila obiskovalcev. Bližnja zdravilišča (Terme Bad Radkersburg, Terme Radenci, Terme 3000 Moravske Toplice, Terme Lendava, Terme Ptuj, Terme Banovci, Bio-terme Mala Nedelja) bi svojim gostom lahko ponudila krajše izlete v naravo in ogled najrazličnejših naravnih in kulturnih znamenitosti. Goste bi morali seznaniti z različnimi kolesarskimi, pohodniškimi in učnimi potmi, ki se v tem okolju nahajajo.

Dopolnilne dejavnosti na kmetijah

Na razvoj turizma vplivajo tudi dopolnilne dejavnosti na kmetijah, kot so kmečki turizmi, turistične kmetije, vinotoči in podobno, ki gostom ponujajo najrazličnejše domače specialitete in s tem posledično vplivajo na popestritev turistične ponudbe. Za turiste so zanimivi različni izdelki, predvsem izdelki domače obrti. Prostor daje možnost organiziranja tržnic z domačimi pridelki in izdelki.

Novi trgi - možnost za vstop tujega kapitala

Na zanimivost okolja oz. dvig interesa tujih vlagateljev v to okolje je posredno vplival tudi vstop Slovenije v Evropsko unijo. Tuji vlagatelji vidijo svojo priložnost tako v gospodarstvu kot tudi v turizmu. Z novim kapitalom bi lahko obnovili in preuredili propadajoče objekte, ki imajo turistični potencial (npr. Mainlov grad).

Ustanovitev varovanih območij - Regijski park Mura

Reka Mura je sama po sebi že edinstvena, njeno popolnost dopolnjuje še njena neokrnjena okolica. V kolikor se bodo ob njeni strugi redno vzdrževale kolesarske in pohodniške poti, bo to prav gotovo eden izmed glavnih magnetov tega okolja za privabljanje gostov.

Promocija obstoječih in razvoj novih tematskih poti

Obravnavano območje ponuja veliko možnosti za razvoj različnih aktivnosti, kot so kolesarjenje, pohodništvo, rafting na reki Muri, športni ribolov ipd. Zanimive so tudi učne in tematske poti.

Igrišče za golf

Zaradi vse večjega povpraševanja po tovrstni aktivnosti predstavlja igrišče za golf idealno dopolnitev ponudbe. Igrišče bi bilo zanimivo tudi za obiskovalce iz sosednje Avstrije ter goste iz bližnjih zdravilišč.

Ureditev opuščanih gramoznih jam

Ponekod so se iz nekdanjih tako imenovanih "šoder jam" že uredili ribniki, ki pa so namenjeni predvsem športnemu ribolovu. Zdaj pa bi bilo te kraje potrebno opremiti še z dodatno infrastrukturo in tam omogočiti različne aktivnosti kot so taborjenje, pikniki, mladinski tabori, šole v naravi ipd.

Čezmejno sodelovanje

Dodatna prednost tega okolja je njegova obmejna lega, ki omogoča medsebojno sodelovanje in povezovanje ter izvedbo skupnih projektov, ki bi bili zanimivi za obe strani reke Mure.

Razvoj lokacij za rekreacijske dejavnosti

- Turistično rekreativni center Konjišče - športni ribolov, odbojka na mivki, čolnarjenje, surfanje, rafting, odbojka, tenis, nogomet, kolesarjenje;
- Most v Črncih - povezava z Avstrijo, kolesarjenje in pohodništvo;
- Vaški dom - športne prireditve, družabna srečanja;
- Večnamenska dvorana Apače - kulturne prireditve, športne prireditve;
- Vaški dom Plitvica.

SLABOSTI

Staranje prebivalstva

Starostna struktura prebivalstva kaže na staranje prebivalstva na sploh, na podeželju pa je ta pojav še potenciran. Na kmetijah ostajajo starejši ljudje, mladi se ne vračajo. Če želimo to stanje spremeniti, moramo mladim ponuditi možnost za zaposlitev na podeželju in jim z različnimi subvencijami in drugimi vzpodbudami pomagati, v kolikor želijo na tem območju kaj ustvariti.

Premalo razvite dopolnilne dejavnosti

Na območju se kaže premajhna zainteresiranost posameznikov za razvoj dopolnilnih dejavnosti na kmetijah. Ljudje niso pripravljeni tvegati in se le s težavo odločajo za odprtje vinotoča, turistične kmetije ali česa podobnega, kar bi vplivalo na popestritev turistične ponudbe tega območja.

V sistemu - toga zakonodaja

Toga zakonodaja in predpisi ter nepoznavanje različnih vrst predpisov je zelo pogosta in resna ovira pri pospeševanju razvoja turizma in podjetništva nasploh.

Pomanjkanje investicijskih sredstev in stimulacij ter neugodna dohodkovna struktura se odraža tudi na področju investicijskih vlaganj. Investitorji sami ne morejo zagotoviti dovolj sredstev, ostali viri pa so največkrat neugodni.

Lokalni patriotizem, preslaba osveščenost, nemotiviranost prebivalcev za turizem.

Ljudje zaenkrat še ne razmišljajo o potrebi in možnosti razvoja novih dejavnosti na podeželju in s tem povezanim samozaposlovanjem. Pomanjkljiva oz. nezadostna je tudi promocija kraja, kar pa pripomore k temu, da prebivalci na zaslužek v turizmu gledajo še z veliko mero nezaupanja.

Preslaba infrastruktura

Trenutna turistična ponudba je zaradi preslabe infrastrukture, nepovezanosti nosilcev kulturne dejavnosti ter premajhne izkoriščenosti potencialov celotnega območja, zelo skromna.

Premajhna stimulacija in motivacija

Ena izmed osnovnih oblik motivacije je sodelovanje prebivalstva pri kreiranju in realizaciji programa razvoja turizma. Nadaljnje oblike motivacije morajo temeljiti na zagotavljanju strokovne pomoči pri preverjanju strokovne zamisli, urejanju pogojev, informiranju ter svetovanju o možnostih in pogojih za pridobitev finančnih sredstev. Ker predstavlja za posameznike na deželi največji problem vprašanje kako privabiti turiste v kraj, ne vidijo v turizmu možnosti zaslužka.

Pomanjkanje medsebojnega povezovanja

Neorganiziranost in nesposobnost povezovanja različni akterjev se kaže tudi v turistični ponudbi. Vsak dela zase, vsak želi obiskovalce zadržati le na domačem pragu in ne vidi smisla v povezovanju z drugimi ponudniki turističnih storitev. Posledica tega je tudi pomanjkanje turističnih programov in paketov, ki bi vsebovali širšo ponudbo.

Pomanjkanje prenočitvenih zmogljivosti

V kraju manjka prenočitvenih zmogljivosti - na voljo je le nekaj sob za individualne goste. V kolikor v kraj prispe avtobus turistov, ti v kraju nimajo možnosti prenočiti.

Zapuščenost naravne in kulturne dediščine

Kot črna točka kulturne dediščine, ki predstavlja del turistične ponudbe, so zane-marjeni oz. zapuščeni kulturni objekti (npr. kužna znamenja), pri naravni dediščini pa je potrebno poudariti zaraščenost obrežja reke Mure.

Slaba oz. premajhna promocija kraja

Ni izdelane strategije promocije območja občine Apače in tudi ni izdelanega skupnega promocijskega materiala, ki bi predstavljal celotno območje občine Apače kot nekakšno zaokroženo celoto.

NEVARNOSTI

Administrativne ovire, birokracija, neusklajena zakonodaja

Administrativne ovire, birokracija, neusklajena zakonodaja in podobno so stvari, ki odvrčajo ljudi od misli, da bi registrirali dopolnilno ali popoldansko dejavnost, gostišče, vinotoč ali kaj podobnega.

Masovni turizem

Pri iskanju novih strategij je treba upoštevati, da to okolje ni primerno za masovni turizem, saj gre po večini za vodovarstveno območje. Smer razvoja turizma v zavarovanih območjih je prilagojen prostoru in tukaj živečim ljudem.

Nezadostno upoštevanje mnenja lokalnega prebivalstva

Samoumevno je, da ima lokalno prebivalstvo, ki prebiva na določenem območju, veliko večji občutek in boljše vizijo o tem, kakšne so potrebe za njihov prihodnji razvoj, zaradi česar je bistvenega pomena, da se že od začetka priprav na razvojne programe upoštevajo vizije, želje, potrebe, potenciali ter podjetnost lokalnega prebivalstva iz območja razvoja. Tak pristop je zahteven in predstavlja izziv za vse sodelujoče na vseh ravneh. Vendar lahko le tako usklajena akcija prinese prave rezultate pri razvoju turističnih produktov z vsebino in ponudbo naravne in kulturne dediščine. Pri tem imajo pomembno vlogo tudi turistična društva, ki lahko s svojo inovativnostjo in stalno skrbjo za varovanje naravnih vrednot in kulturne dediščine ter njeno umeščanje v razvojne priložnosti in vizije marsikaj storijo.

Ni prave vzpodbude za dvig zavesti prebivalstva o pomembnosti turizma

Za vzbujanje turistične zavesti prebivalstva je potrebno pripraviti in izvajati program, ki bo vključeval informiranje, osveščanje, izobraževanje za turizem in bo prebivalce vzpodbujal k aktivnemu sodelovanju pri kreiranju in uresničevanju razvoja turizma.

Zdajšnja ponudba je zaradi nepovezanosti nosilcev in premajhne izkoriščenosti vseh potencialov iz okolja stereotipna in skromna.

Pomanjkanje finančnih virov

Velikokrat je ne-razvoj okolja povezan tudi z pomanjkanjem finančnih sredstev in drugih finančnih vzpodbud (nepovratna sredstva, subvencije...).

4 RAZVOJNI MODEL, VIZIJA RAZVOJA IN CILJI

Vedno več turistov prisega na naravo in zdrav način življenja. Razvoj gre v smeri alternativnega turizma, saj želi turist prosti čas preživeti kvalitetno, aktivno in predvsem drugače. Interes za spoznavanje naravne in kulturne dediščine, izobraževanje ter čisto okolje vodi k razvoju turističnih produktov, ki vse naštetost zajemajo. Zato je potrebno pozornost usmeriti v kreiranje atraktivnih turističnih območij, ki so izven mest in civilizacije.

Razvojni model turizma temelji na treh stebrih

NARAVNA DEDIŠČINA: najpomembnejši naravni viri so pitna voda, rodovitna prst in pestra naravna dediščina podeželskega prostora.

ČLOVEŠKI POTENCIAL: razvojni model mora poleg naravnih potencialov upoštevati tudi človeške potenciale. Ti so v občini Apače omejeni.

KULTURNA DEDIŠČINA: bogata zgodovina in pestro kulturno zgodovinsko okolje predstavlja tretji steber, na katerega naslanjamo strategijo razvoja turizma na območju občine Apače.

Iz teh osnovnih predpostavk je izšla razvojna vizija turizma na območju občine Apače.

Razvojni program turizma se izvaja na območju skupnega turističnega produkta »Oče panonskih hrastov«, ki je tematsko razdeljeno na štiri zaokrožene in enovite trase in sicer:

- **Poti starega hrasta v občini Apače** (Zgornje Konjišče - 1500 let star hrast, razstavljen na zavarovanem podestu), Podgorje, Stogovci, Janhova, Nasova, Lešane, Arda, Plitvica, Segovci, Apače, Črnci, Most na reki Muri, Žepovski travniki, Spodnje Konjišče, Drobtinci, Podgorje, Zgornje Konjišče) - **kolesarsko pohodniška učna pot**,
- **Obmurska pot** - pot ob reki Muri od Gornje Radgone do Cmureka - **kolesarska in pohodniška pot**,
- **Poti naravne in kulturne dediščine** (Lutverci - gomile, Arda - ostanek panonskega gozda, Apače - cerkev, gomile, Črnci - dvorec Freudenu (Mainlov grad), Stogovci - 11 - mlinski kanal) - **učna pot**
- **Apaška geološka pot** (Zgornje Konjišče - gramozne jame in reka Mura, 11 - mlinski kanal) - **učna pot**.

4.1 VIZIJA

Naravnana je k trajnostnemu socialno - ekonomskemu razvoju, ki upošteva celostni razvoj podeželja v harmoniji med človekom in njegovim naravnim okoljem. Temelji na treh stebrih, ki tvorijo pogoje za sonaravni, trajnostni razvoj regije:

na človeku - lokalnemu prebivalcu, naravi in na kulturni dediščini.

Zagotavljanje pogojev za dolgoročno blaginjo prebivalstva upošteva potrebo po skrbnem ravnanju z naravnimi viri in kulturno dediščino.

Slogan simbolizira celotno območje v skupno ponudbo, temelječo na primerjalnih prednostih posameznih delov območja. Slogan se je uveljavil kot delovni naslov Razvojnega turizma na območju občine Apače in se glasi:

»OČE PANONSKIH HRASTOV VAS PRIČAKUJE«

4.2 CILJI

Razvojna vizija turizma občine Apače je usmerjena k doseganju naslednjih ciljev:

- Povečanje atraktivnosti Turističnega območja »Očeta panonskih hrastov«,
- Izboljšanje atraktivnosti podeželja z razvojem mehkega, naravi prijaznega turizma;
- Izboljšati prepoznavnost občine Apače v slovenskem in mednarodnem prostoru;
- Zagotavljanje zadostnega števila delovnih mest za lokalno prebivalstvo;
- Zagotavljanje kvalitetnega življenjskega in bivalnega okolja, ki bo privlačno lokalnemu prebivalstvu in njegovim obiskovalcem;
- Vzpostaviti učinkovite tržne poti za prodajo pridelkov, izdelkov in storitev podeželja;
- Smotrno izkoriščanje naravnih virov za trajno zadovoljevanje osnovnih življenjskih potreb;
- Trajno ohraniti naravno in kulturno dediščino;
- Ohranjanje enakomerne poseljenosti

4.3. DOLOČITEV RAZVOJNIH PRIORITET, PROGRAMOV IN UKREPOV

Na podlagi analiz petih ključnih področij (človeški viri, infrastruktura, gospodarstvo, kmetijstvo in podeželje, turizem) smo določili kot razvojno prioriteto Razvoj turističnega gospodarstva, katerim podrejamo ustrezne ukrepe, ti se bodo uresničevali z izvedbenimi projekti.

Prioriteta: RAZVOJ TURISTIČNEGA GOSPODARSTVA

Prioriteta *Razvoj turističnega gospodarstva* v Razvojnem programu turizma za občino Apače se umešča v:

1. Državni razvojni program (DRP): **Globalna konkurenčnost**
2. Regionalni razvojni program Pomurje 2007-2013: **Gospodarski razvoj in razvoj turizma**
3. Območni razvojni program za območje Prlekija 2007 - 2013: **Podjetništvo in investicije v gospodarstvo**

Cilj:

- Povečati število turistov na območju,
- Povečati število novih delovnih mest,
- Povečati dodano vrednost obstoječega turističnega gospodarstva.

PROGRAM 1.1. RAZVOJ TURISTIČNE INFRASTRUKTURE

Cilj:

- povečati dostopnost območja z izgradnjo in posodobitvijo cest in kolesarskih poti,
- omogočiti odprtost in dosegljivost območja preko svetovnega spleta,
- povečati število prenočitvenih kapacitet,
- vzpostaviti ustrezno vodovodno in kanalizacijsko omrežje za izvajanje turistične dejavnosti.

Ukrepi:

- Ukrep 1.1.1. Izgradnja vodovodnega in kanalizacijskega omrežja
- Ukrep 1.1.2. Izgradnja in posodobitev cest in tematskih poti na celotnem območju občine Apače
- Ukrep 1.1.3. Izgradnja prenočitvenih kapacitet in ostale potrebne infrastrukture za izvajanje turističnih aktivnosti
- Ukrep 1.1.4. Izgradnja širokopasovnega omrežja
- Ukrep 1.1.5. Sanacija kulturnih objektov

PROGRAM 1.2. VZPODBUJANJE RAZVOJA TURISTIČNE PONUDBE

Cilj:

- Povečati število turističnih ponudnikov in ohranitev že obstoječih,
- Povezati turistično ponudbo,
- Skupni nastop na trgu kot turistična destinacija,
- Povečati promocijo turistične destinacije,
- Trajno povezati kulturno in naravno dediščino kot turistični produkt,
- Povečati število delovnih mest.

Ukrepi:

- Ukrep 1.2.1. Razvoj turističnih produktov
- Ukrep 1.2.2. Enotno trženje območja
- Ukrep 1.2.3. Aktivna vključitev območja skupnega turističnega produkta »Oče panonskih hrastov« v turistično območje Prlekije

PROGRAM 1.3. KMETIJSTVO IN RAZVOJ PODEŽELJA

Cilj:

- Povečati dodano vrednost kmetijskega gospodarstva,
- Razviti podporno okolje za razvoj dopolnilnih dejavnosti v kmetijstvu,
- Spodbujati povezovanje kmetijstva s turistično ponudbo,
- Povečati atraktivnost podeželja z namenom preprečevanja depopulacije,
- Povečati število novih delovnih mest in ohranitev že obstoječih.

Ukrepi:

- Ukrep 1.3.1. Promocija in trženje kmetijskih proizvodov kot del turistične ponudbe
- Ukrep 1.3.2. Prestrukturiranje kmetijske proizvodnje
- Ukrep 1.3.3. Uvajanje dopolnilnih dejavnosti na kmetiji za namen turizma

4.4. NABOR PROJEKTOV

PROGRAM	UKREP	PRODUKT	OPIS	- POTREBNE AKTIVNOSTI	PREDVIDENI VIRI FINANCIRANJA
1.1	1.1.2.	Poti starega hrasta v občini Apače	<p>Kolesarsko-pohodniška-učna pot.</p> <p><u>Potek poti:</u> Zgornje Konjišče (1500 let star hrast, razstavljen na zavarovanem podestu) - Podgorje - Stogovci - Janhova - Nasova - Lešane - Arda - Plitvica - Segovci - Apače - Črnci - Most na reki Muri - Žepovski travniki - Spodnje Konjišče - Drobttinci - Podgorje - Zgornje Konjišče.</p> <p><u>Turistične točke:</u> kapelice, cerkev, kužna znamenja, 1500 let star hrast, ostanki panonskega gozda, kmečka gospodarstva, kolesarsko-pohodniški most čez reko Muro, Mainlov grad, reka Mura, poplavni gozd, mrtvice, TRC Konjišče, Turistična kmetija Marko, Turistična kmetija pri Urški, Vinška klet Steyer, gostilna Zver, gostilna Kozel, gostilna Vrtnica.</p>	<p>- Pridobitev potrebne dokumentacije.</p> <p>- Ureditve povezovalne ceste, poti in prizorišča, ki omogočajo ustvarjanje minimalno potrebnega cestno potovalnega standarda v okviru tako nastalega integralnega turističnega produkta na področju občine in njegovo nadaljevanje v potencialnem medobčinskem povezovanju</p> <p>- Izdelava konkretnega scenarija dogajanja na posameznih turističnih točkah znotraj celovitega integralnega turističnega produkta (še posebej na lokacijah zanimive naravne in kulturne dediščine, kakor tudi tam, kjer srečamo kvalitetno ponudbo proizvodov ali storitev zanimivih za turizem).</p> <p>- Izdelava celostne grafične podobe integralnega turističnega produkta.</p> <p>- Izdelava in postavitve informacijskih in označevalnih tabel za vse vključene posamezne točke na področju integralnega turističnega produkta in informacijske table s potrebnimi zapisi v zvezi s točko, kjer so oz. bodo nameščene.</p> <p>- Oblikovanje in izdelava zemljevidov, perspektiv, brošur in drugega promocijskega materiala.</p>	<p>- Občinski proračun</p> <p>- Cilj 3 SLO-AUT</p> <p>- ESRR</p>

PROGRAM	UKREP	PRODUKT	OPIS	- POTREBNE AKTIVNOSTI	PREDVIDENI VIRI FINANCIIRANJA
1.1	1.1.2.	Obmurska pot	<p>Kolesarsko- pohodniška pot.</p> <p><u>Pot poteka</u> ob reki Muri od mostu v Črncih do Vratjega Vrha.</p> <p><u>Turistične točke:</u> kolesarsko pohodniški most čez reko Muro, reka Mura, Mainlov grad.</p>	<p>- Pridobitev potrebne dokumentacije.</p> <p>- Ureditev povezovalne ceste, poti in prizorišča, ki omogočajo ustvarjanje minimalno potrebnega cestno potovalnega standarda v okviru tako nastalega integralnega turističnega produkta na področju občine in njegovo nadaljevanje v potencialnem medobčinskem povezovanju.</p> <p>- Izdelava konkretnega scenarija dogajanja na posameznih turističnih točkah znotraj celovitega integralnega turističnega produkta (še posebej na lokacijah zanimive narave in kulturne dediščine, kakor tudi tam, kjer srečamo kvalitetno ponudbo proizvodov ali storitev zanimivih za turizem).</p> <p>- Izdelava celostne grafične podobe integralnega turističnega produkta.</p> <p>- Izdelava in postavitve informacijskih in označevalnih tabel za vse vključene posamezne točke na področju integralnega turističnega produkta in informacijske table s potrebnimi zapisi v zvezi s točko, kjer so oz. bodo nameščene.</p> <p>- Oblikovanje in izdelava zemljevidov, prospektov, brošur in drugega promocijskega materiala.</p>	<p>- Občinski proračun</p> <p>- Cilj 3 SLO-AUT</p> <p>- ESRR</p>

PROGRAM	UKREP	PRODUKT	OPIS	- POTREBNE AKTIVNOSTI	PREDVIDENI VIRI FINANCIRANJA
1.1	1.1.2.	Poti naravne in kulturne dediščine	<p>Učna pot.</p> <p><u>Potek poti:</u> Lutverci - Arda - Apače - Črnci - Stogovci.</p> <p><u>Turistične točke:</u> gomile, cerkev, kapelice, ostanek panonskega gozda, 11. mlinski kanal, Turistična kmetija pri Urški, gostilna Zver, Mainlov grad.</p>	<p>- Pridobitev potrebne dokumentacije.</p> <p>- Izdelava in postavitev informacijskih in označevalnih tabel za vse vključene posamezne točke na področju integralnega turističnega produkta in informacijske table s potrebnimi zapisi v zvezi s točko, kjer so oz. bodo nameščene.</p> <p>- Izdelava konkretnega scenarija dogajanja na posameznih turističnih točkah znotraj celovitega integralnega turističnega produkta (še posebej na lokacijah zanimive naravne in kulturne dediščine, kakor tudi tam, kjer srečamo kvaliteto ponudbo proizvodov ali storitev zanimivih za turizem).</p> <p>- Izdelava celostne grafične podobe integralnega turističnega produkta.</p> <p>- Oblikovanje in izdelava zemljevidov, prospektov, brošur in drugega promocijskega materiala.</p>	<p>- Občinski proračun</p> <p>- CILJ 3 SLO-AUT</p> <p>- ESRR</p> <p>- Razvojni program podeželja 2007-2013</p> <ul style="list-style-type: none"> • Os 3 (Kakovost življenja na podeželju in diverzifikacija podeželskega prebivalstva) • Os 4 (izvajanje pri-stopa LEADER)

PROGRAM	UKREP	PRODUKT	OPIS	- POTREBNE AKTIVNOSTI	PREDVIDENI VIRI FINANCIRANJA
1.1	1.1.2.	Apaška geološka pot	<p>Učna pot.</p> <p><u>Potek poti</u>: Zgornje Konjišče - gramozne jame - reka Mura - 11. mlinski kanal.</p> <p><u>Turistične točke</u>: TRC Konjišče, gramozne jame, reka Mura, 11. mlinski kanal</p>	<p>- Pridobitev potrebne dokumentacije.</p> <p>- Ureditev povezovalnih poti.</p> <p>- Izdelava in postavitev informacijskih in označevalnih tabel za vse vključene posamezne točke na področju integralnega turističnega produkta in informacijske table s potrebnimi zapisi v zvezi s točko, kjer so oz. bodo nameščene.</p> <p>- Izdelava konkretnega scenarija dogajanja na posameznih turističnih točkah znotraj celovitega integralnega turističnega produkta (še posebej na lokacijah zanimive naravne in kulturne dediščine, kakor tudi tam, kjer srečamo kvaliteto ponudbo proizvodov ali storitev zanimivih za turizem).</p> <p>- Izdelava celostne grafične podobe integralnega turističnega produkta.</p> <p>- Oblikovanje in izdelava zemljevidov, prospektov, brošur in drugega promocijskega materiala.</p>	<p>- Občinski proračun</p> <p>- CILJ 3 SLO-AUT</p> <p>- ESRR</p> <p>- Razvojni program podeželja 2007-2013</p> <ul style="list-style-type: none"> • Os 3 (Kakovost življenja na podeželju in diverzifikacija podeželskega prebivalstva) • Os 4 (izvajanje pri-stopa LEADER)

PROGRAM	UKREP	PRODUKT	OPIS	- POTREBNE AKTIVNOSTI	PREDVIDENI VIRI FINANCIRANJA
1.1	1.1.2.	Mlinarjeva pot	<p>Učna pot.</p> <p><u>Pot poteka</u> v trikotniku med mlini: Mlin v Segovcih - mlin Peserl - mlin na reki Muri.</p> <p><u>Turistične točke:</u> Mlin v Segovcih, Peserlov mlin in Mlin na reki Muri.</p>	<p>- Pridobitev potrebne dokumentacije.</p> <p>- Ureditev povezovalnih poti.</p> <p>- Izdelava in postavitve informacijskih in označevalnih tabel za vse vključene posamezne točke na področju integralnega turističnega produkta in informacijske table s potrebnimi zapisi v zvezi s točko, kjer so oz. bodo nameščene.</p> <p>- Izdelava konkretnega scenarija dogajanja na posameznih turističnih točkah znotraj celovitega integralnega turističnega produkta (še posebej na lokacijah zanimive naravne in kulturne dediščine, kakor tudi tam, kjer srečamo kvaliteto ponudbo proizvodov ali storitev zanimivih za turizem).</p> <p>- Izdelava celostne grafične podobe integralnega turističnega produkta.</p> <p>- Oblikovanje in izdelava zemljevidov, prospektov, brošur in drugega promocijskega materiala.</p>	<p>- Občinski proračun</p> <p>- CILJ 3 SLO-AUT</p> <p>- ESRR</p> <p>- Razvojni program podeželja 2007-2013</p> <ul style="list-style-type: none"> • Os 3 (Kakovost življenja na podeželju in diverzifikacija podeželskega prebivalstva) • Os 4 (izvajanje pri-stopa LEADER)

PROGRAM	UKREP	PRODUKT	OPIS	- POTREBNE AKTIVNOSTI	PREDVIDENI VIRI FINANCIRANJA
1.1	1.1.2.	Po reki Muri	<p>Adrenalinska pot.</p> <p><u>Pot poteka</u> s čolnom po reki Muri od Vratje Vasi do mostu v Črncih z vmesnimi postanki. Gre za učno pot.</p> <p><u>Turistične točke:</u> reka Mura s svojo floro in favno, kolesarko-pohodniški most čez reko Muro.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Pridobitev dovoljen in ostale potrebne dokumentacije. - Ureditev privezov za čolne. - Usposabljanje čolnarjev. - Nabava čolnov, reševalne in ostale podporne opreme. - Izdelava celostne grafične podobe integralnega turističnega produkta . - Izdelava in postavitve informacijskih in označevalnih tabel na začetku in koncu poti. - Izdelava konkretnega scenarija dogajanja. - Oblikovanje in izdelava zemljevidov, prospektov, brošur in drugega promocijski material. 	<ul style="list-style-type: none"> - Občinski proračun - CILJ 3 SLO-AUT - ESRR - Razvojni program podeželja 2007-2013 - Os 3 (Kakovost življenja na podeželju in diverzifikacija podeželskega prebivalstva) - Os 4 (izvajanje pristopa LEADER)
1.1	1.1.2.	Proga za tek na smučeh	<p>Proga za tek na smučeh.</p> <p><u>Proga poteka</u> vzporedno z reko Muro, od Vratjega Vrha do Zgornjega Konjišča.</p> <p><u>Turistične točke:</u> reka Mura, TRC Konjišče, gramezne jame.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Pridobitev dovoljen in ostale potrebne dokumentacije. - Ureditev povezovalne ceste, ki bo omogočala ustvarjanje minimalno potrebne cestno potovalnega standarda v okviru tako nastalega integralnega turističnega produkta na področju občine in njegovo nadaljevanje v potencialnem medobčinskem povezovanju. - Izdelava in postavitve informacijskih in označevalnih tabel za vse vključene posamezne točke na področju integralnega turističnega produkta in informacijske table s potrebnimi zapisi v zvezi s točko, kjer so oz. bodo nameščene. - Izdelava celostne grafične podobe integralnega turističnega produkta. - Oblikovanje in izdelava zemljevidov, prospektov, brošur in drugega promocijski material. 	<ul style="list-style-type: none"> - Občinski proračun - Cilj 3 SLO-AUT - ESRR - Ministrstvo za šolstvo in šport - Fundacija za šport

PROGRAM	UKREP	PRODUKT	OPIS	POTREBNE AKTIVNOSTI	PREDVIDENI VIRI FINANCIRANJA
1.1.	1.1.5.	Kulturni dom Apače	Ureditev multimedijskega centra v Kulturnem domu Apače.	<ul style="list-style-type: none"> - Pridobitev potrebne dokumentacije. - Zunanja in notranja sanacija objekta. - Ureditev dostopa za invalide. - Prilagoditev inštalacijskih sistemov aktivnostim, ki se bodo v objektu odvijale. - Preureditev notranjih prostorov. - Nabava opreme potrebne za multimedijski center. - Oblikovanje in izdelava celotne grafične podobe. 	<ul style="list-style-type: none"> - Občinski proračun - ESRR - Ministrstvo za kulturo - Razvojni program podeželja 2007-2013 <ul style="list-style-type: none"> • Os 3 (Kakovost življenja na podeželju in diverzifikacija podeželskega prebivalstva)
1.2.	1.2.1.	Kmečke tržnice	Vsako prvo soboto v mesecu se v Apačih organizira tržnica, na kateri se s svojimi izdelki in pridelki predstavljajo domači ponudniki (čebe-larski izdelki, izdelki domače obrti, domači pridelki, domača hrana in pijača).	<ul style="list-style-type: none"> - Pridobitev dovoljen in ostale potrebne dokumentacije. - Ureditev prostora za tržnico. - Nabava lesenih stojnic. - Izdelava grafične podobe tržnice. - Animiranje ponudnikov in obveščanje prebivalstva. - Oblikovanje in izdelava prospektov, brošur in drugega promocijskega material. 	<ul style="list-style-type: none"> - Občinski proračun - Zasebni vlagatelji

PROGRAM	UKREP	PRODUKT	OPIS	POTREBNE AKTIVNOSTI	PREDVIDENI VIRI FINANCIRANJA
1.1	1.1.3.	TRC Konjišče	Analiza možnosti in priložnosti za TP Konjišče	<ul style="list-style-type: none"> - Krajinsko arhitekturni načrt, - Komunikacijski načrt, - Zasnova strategije trženja in managementa trženja ter poslovanja, - Priprava promocijskega materiala, - Izvajanje promocijskih aktivnosti in trženje, - Vzpostavitev turistična pisarne 	<ul style="list-style-type: none"> - Občinski proračun - Zasebni vlagatelji - ESSR - Razvojni program podeželja 2007-2013 <ul style="list-style-type: none"> • Os 3 (Kakovost življenja na podeželju in diverzifikacija podeželskega prebivalstva)
1.1.	1.1.3.	Hostl in motel v Zgornjem Konjišču	Izgradnja hostla za mlade in motela za zahtevnejše goste v Zgornjem Konjišču, v bližini »Očeta panonskih hrasto« in ribnikov	<ul style="list-style-type: none"> - Pridobitev dovoljen in ostale potrebne dokumentacije. - Ureditev terena/zemljišča. - Izgradnja objektov. - Oprema objektov. - Izdelava načrta trženja in promocije. - Oblikovanje in izdelava celotne grafične podobe. - Oblikovanje in izdelava prospektov, brošur in drugega promocijskega materiala. 	<ul style="list-style-type: none"> - Občinski proračun - Zasebni vlagatelji - ESSR - Slovenski podjetniški sklad

PROGRAM	UKREP	PRODUKT	OPIS	- POTREBNE AKTIVNOSTI	PREDVIDENI VIRI FINANCIRANJA
1.1.	1.1.3.	Mladinski center s šotoriščem oz. kampom v Zg. Konjšču	Postavitev kampa v Zg. Konjšču, ki bi bil namenjen za šolo v naravi in izvedbi različnih delavnic (o zeliščih, gobah, favni in flori ob reki Muri, panonskem hrastu....). Postavitev igrišč za mali nogomet, rokomet, košarko, balinanje, tenis in podobno, namenjenih sprostitvi, rekreaciji ali tekmovanjem na lokalni in regijski ravni.	- Pridobitev dovoljen in ostale potrebne dokumentacije. - Priprava terena. - Nabava in postavitvev šotorišč/kampa. - Izgradnja in oprema igrišč. - Ureditev ostale podporne infrastrukture. - Izdelava načrta trženja in promocije. - Oblikovanje in izdelava celotne grafične podobe. - Oblikovanje in izdelava prospektov, brošur in drugega promocijskega materiala.	- Občinski proračun - Zasebni vlagatelji - ESRR - Ministrstvo za šolstvo in šport - Fundacija za šport
1.2.	1.2.1.	Panonska vas	Izgradnja Panonske vasi, ki bi bila edinstven primer v Sloveniji, služila pa bi kot muzej starih stvari, značilnih za te kraje.	- Pridobitev dovoljen in ostale potrebne dokumentacije. - Ureditev terena/zemljišča. - Izgradnja objektov. - Oprema objektov. - Ureditev in postavitvev zbirke starin. - Izdelava načrta trženja in promocije. - Oblikovanje in izdelava celotne grafične podobe. - Oblikovanje in izdelava prospektov, brošur in drugega promocijskega materiala.	- Občinski proračun - Zasebni vlagatelji - ESRR - Ministrstvo za kulturo - Razvojni program podeželja 2007-2013 • Os 3 (Kakovost življenja na podeželju in diverzifikacija podeželskega prebivalstva) • Os 4 (izvajanje pris-

PROGRAM	UKREP	PRODUKT	OPIS	- POTREBNE AKTIVNOSTI	topa LEADER)
1.2.	1.2.1. 1.2.3.	Golf igrišče	Izgradnja igrišča za golf pri Maintlovem gradu v Črncih.	<ul style="list-style-type: none"> - Pridobitev dovoljenj in ostale potrebne dokumentacije. - Ureditvev terena za igrišče. - Oprema igrišča. - Izdelava načrta trženja in promocije. - Oblikovanje in izdelava celotne grafične podobe. - Oblikovanje in izdelava prospektov, brošur in drugega promocijskega materiala. 	PREDVIDENI VIRI FINANCIRANJA <ul style="list-style-type: none"> - Občinski proračun - Zasebni vlagatelji - Slovenski podjetniški sklad
1.2.	1.2.1. 1.2.3.	Letališče Črnci	Izgradnja manjšega športnega letališča v Črncih.	<ul style="list-style-type: none"> - Pridobitev dovoljenj in ostale potrebne dokumentacije. - Izgradnja letališča. - Vzpostavitev potrebne infrastrukture. - Oprema letališča. - Izdelava načrta trženja in promocije. - Oblikovanje in izdelava celotne grafične podobe. - Oblikovanje in izdelava prospektov, brošur in drugega promocijskega materiala. 	<ul style="list-style-type: none"> - Občinski proračun - Zasebni vlagatelji - Slovenski podjetniški sklad

PROGRAM	UKREP	PRODUKT	OPIS	POTREBNE AKTIVNOSTI	PREDVIDENI VIRI FINANCIRANJA
1.2.	1.2.1. in 1.2.2.	Promocija občine Apače	<ul style="list-style-type: none"> - Izdelava skupnega promocijskega materiala o ponudnikih, ponudbi, domači obrt,.. - Izdelava koledarja kulturnih in športnih prireditiv. - Izbor turističnih spominikov - natečaj 	<ul style="list-style-type: none"> - Izdelav zbirke osnovnih informacij za obiskovalce. - Izdelava zbirke fotografij (letalski in klasični posnetki). - Oblikovanje in izdelava celotne grafične podobe. - Oblikovanje in izdelava zemljevida, prospektov, brošur in drugega promocijskega materiala. - Oblikovanje in izdelava koledarja kulturnih in športnih prireditiv. - Animiranje raznih društev. - Animiranje prebivalstva. - Sodelovanje in predstavitev na različnih sejmih. 	<ul style="list-style-type: none"> - Občinski proračun
1.2. in 1.3.	1.2.2. in 1.3.1.	Informacijske kmetije	<ul style="list-style-type: none"> - Vzpostavitev kmečkih TIC-ov - turistične kmetije, ki bi zraven svoje osnovne dejavnosti turistom nudile tudi najrazličnejše informacije. 	<ul style="list-style-type: none"> - Animiranje prebivalstva za odprtje kmečkih TIC-ov. - Pomoč pri pridobivanju potrebnih dovoljenj in ostale dokumentacije. - Sklenitev dogovora o načinu sodelovanja med Občino in kmečkimi TIC-i. - Pomoč pri oblikovanju in izdelavi grafične podobe. - Pomoč pri promociji. 	<ul style="list-style-type: none"> - Občinski proračun - Zasebni vlagatelji - Razvojni program podeželja 2007-2013 <ul style="list-style-type: none"> • Os 3 (Kakovost življenja na podeželju in diverzifikacija podeželskega prebivalstva) • Os 4 (izvajanje pristopa LEADER)

5 SKUPNI TURISTIČNI PRODUKT »OČE PANONSKIH HRAS-TOV«

»Oče panonskih hrastov« je krovni in osrednji projekt iz pričujočega razvojnega programa, zato mu namenjamo v njem posebno poglavje.

Skupni turistični produkt »Oče panonskih hrastov« zajema približno 50 km dolgo traso, sestavljeno iz štirih posameznih tematskih, kolesarskih in pohodniških poti ter pelje do turističnih ponudnikov, naravnih ter kulturnih znamenitosti ali etnoloških značilnosti pokrajine ob Muri.

5.1. OBLIKOVANJE SKUPNEGA TURISTIČNEGA PRODUKTA ZA OBMOČJE OBČINE APAČE

Občina Gornja Radgona je leta 2004 pridobila sredstva iz programa Phare za izvedbo projekta Oče panonskih hrastov, ki je omogočal iniciativne akcije za razvoj turističnega območja Očeta panonskih hrastov. V tem projektu je bil namen razvijati turizem na čimbolj učinkovit način. Poleg drugih aktivnosti (strokovne podlage, izdaja brošure, spletna stran, odkop in postavitve starega hrasta na prosto ter stalna razstava v Zg. Konjišču) je bil izveden interdisciplinarni mednarodni tabor na OŠ Apače, kjer je sodelovalo več strokovnjakov različnih znanj. Pokazalo se je, da je ta prostor zanimiv za turiste različnih ciljnih skupin (od osnovnošolske mladine do starejših, od pohodnikov do kolesarjev). Uspeh projekta se lahko meri v številu obiskovalcev, saj beležijo več kot 10.000 obiskov letno.

Pri oblikovanju skupnega turističnega produkta »Oče panonskih hrastov« smo izhajali iz naslednjih dejstev:

- Občina Apače ponuja vrsto neizkoriščenih turističnih potencialov. Večina teh je zaradi previsokih stroškov promocije ali zaradi neprofesionalno oblikovane ponudbe slabo prepoznavna v širšem okolju.
- Turistični ponudniki iz območja občine Apače nastopajo v glavnem samostojno, kar zvišuje stroške trženja parcialnih turističnih kapacitet.
- Samostojno nastopanje turističnih ponudnikov je zaradi prevelikih stroškov in preozke ponudbe nekonkurenčno drugim, povezanim turističnim območjem v Sloveniji in v sosednjih državah.
- Vse gornje ugotovitve predstavljajo argumente za povezovanje v skupno ponudbo in v oblikovanje skupnega turističnega produkta.
- Skupni turistični produkt naj vključuje čim večje število kvalitetnih destinacij, ki se morajo združevati v projekt po principih prostovoljnosti in enakopravnosti.
- Kvalitetna ponudba bo zagotovljena s stalnim izobraževanjem ponudnikov, z oza-veščanjem lokalnega okolja o pomenu turizma za območje in s strokovno vodniško službo.
- Med številnimi destinacijami v občini Apače izstopajo po pomenu kolesarske in pohodne poti, naravna in kulturna dediščina, kulturne prireditve, planinska pot, značilna kulinarika, mlini in etnografska dediščina.

- Uvajanje novih dejavnosti na podeželju s spodbujanjem razvoja dopolnilnih in dodatnih dejavnosti na kmetiji (v povezavi in izven kmetijske dejavnosti).
- Ohranjanje naravnih virov in osvajanje novih tržnih niš z uvajanjem ekološkega kmetijstva.
- Oblikovanje skupnega regijskega turističnega produkta na podeželju s kombinacijo ponudbe vinskih cest in naravne in kulturne dediščine Prlekije. Ključno pri tem je iskanje priložnosti za nova delovna mesta, ustvarjanje pogojev za razvoj zasebnega sektorja in njegovih poslovnih idej in usmerjanje teh posameznikov k ustreznemu podpornemu okolju za zagotovitev realizacije teh poslovnih idej.
- Nadgradnja projekta »Po vinskih poteh Prlekije« z različno infrastrukturo, kot so golf igrišča, tabori za odrasle, mladinski tabori, učni tabori, izgradnja Panonske vasi in vasi v Keltskem stilu.

5.2. SODELOVANJE TURISTIČNIH PONUDNIKOV

Za tvorno in uspešno trženje turističnih produktov na območju občine Apače je potrebno:

- stalno izobraževanje turističnih ponudnikov,
- preseči nevoščljivost med posameznimi turističnimi ponudniki,
- značilno prleško dobroto, po kateri slovijo mali kmetje (ki svoje dobrine lažje podarijo kakor prodajo), je treba primerno ovrednotiti v turistični ponudbi,
- z minimalno koordinacijo doseči, da se številni prazniki in prireditve društev ali občin NE podvajajo v vsebinskem in časovnem smislu,
- pravočasno in stalno informiranje turističnih ponudnikov, kar bi pripomoglo k učinkovitejšemu trženju turističnih kapacitet,
- izvajati aktivno promocijo,
- izdelati atraktiven in kvaliteten promocijski material glede na različne ciljne skupine.

5.3. MREŽA NOSILNIH TOČK V PROGRAMU

Razvojni načrt turizma za občino Apače predvideva na turističnem območju »Oče panonskih hrastov« ustvariti štiri zaokrožene in enovite poti v tematsko atraktivne in poučne turistične trase in sicer:

POTI STAREGA HRASTA V OBČINI APAČE

Zgornje Konjišče (1500 let star hrast, razstavljen na zavarovanem podestu), Podgorje, Stogovci, Janhova, Nasova, Lešane, Arda, Plitvica, Segovci, Apače, Črnci, Most na reki Muri, Žepovski travniki, Spodnje Konjišče, Drobtinci, Podgorje, Zgornje Konjišče - kolesarsko pohodniška učna pot,

Atraktivne turistične točke, vključene na kolesarsko pohodniški trasi *Poti starega hrasta v občini Apače* na relaciji:

Zgornje Konjišče: povezovanje kulturno etnoloških in sakralnih objektov (*kapelice, kužna znamenja*) ter gospodarsko turističnih objektov (*1500 let star hrast, razstavljen na zavarovanem podestu, gostinski obrati, kamping*). TRC Konjišče postaja središčna turistična točka, ki se razvija v zaokroženo turistično destinacijo (ribolov, kempiranje, športna igrišča, prenočišča ipd.) in kjer beležijo več kot 10.000 obiskovalcev letno. TRC Konjišče postaja turistično zanimiva točka, zato je privabila zasebne investitorje, ki v neposredni bližini nameravajo izgraditi turistično gostinski objekt s 16 prenočišči ter urejenim prostorom za kempiranje z 35 parcelami (velikost 8 x 10 metrov) ter s kapaciteto za približno 150 obiskovalcev. Gradbeno dovoljenje (št. 351-237/2006-13, 27.3.2007) je že pridobljeno, projekt je trenutno v fazi izbora najugodnejšega ponudnika. S predvideno gradnjo se ne bo poslabšala kakovost obstoječega stanja kakovosti podtalnice in vodnjakov pitne vode, kar se doseže z ustreznimi gradbeno tehničnimi ukrepi, z ustreznim načinom gradnje in vzdrževanjem po končani gradnji. (Uredba o vodovarstvenem območju Ur.l RS št. 120/04, 7/06, Zakon o vodah Ur.l RS št. 67/02, 110/02).

Nasova: gospodarski objekt (*Turistična kmetija Marko*),

Lešane - Arda: naravna dediščina (*ostanki panonskega gozda*), gostinski objekt (*Turistična kmetija Pri Urški*),

Plitvica: gospodarsko turistični objekt (*Vinska klet Steyer*),

Apače: gospodarsko gostinski objekti (*gostilna Zver*), sakralni objekti (*kapelice, cerkev*),

Črnci: kulturno etnološki objekt (*dvorec Freudenu - bolj znan kot Mainlov grad*),

Most na reki Muri: gostinski objekt (*v načrtu je gostinski kiosk in kolesarnica gostilne Vrtnica*), prečkanje reke Mure,

Žepovski travniki: naravna dediščina (*Reka Mura*), tipična kmečka gospodarstva,

Žiberski travniki: naravna dediščina (*Reka Mura*), tipična kmečka gospodarstva,

Spodnje Konjišče: naravna dediščina (*ribniki, poplavni gozd, mrtvice*),

Žiberci: gostinski objekt (*gostilna Kozel*), kmečka gospodarstva,

Podgorje: gostinski objekt (*gostilna Vrtnica*), sakralni objekt (*kapelica*),

Grabe: občutljivo naravno okolje - hidrografska območje, razgledna točka

OBMURSKA POT

pot ob reki Muri od Gornje Radgone do Cmureka - kolesarska in pohodniška pot,

Atraktivne turistične točke, vključene na kolesarsko pohodniški trasi *Obmurska pot v občini Apače*:

Most na reki Muri: gostinski objekt (v načrtu je gostinski kiosk in kolesarnica gostilne Vrtnica), prečkanje reke Mure,

Črnci: kulturno etnološki objekt (*dvorec Freudenau - bolj znan kot Mainlov grad*),

Žepovski travniki: naravna dediščina (*Reka Mura*), tipična kmečka gospodarstva,

Žiberski travniki: naravna dediščina (*Reka Mura*), tipična kmečka gospodarstva,

Spodnje Konjišče: naravna dediščina (*ribniki, poplavni gozd, mrtvice*),

POTI NARAVNE IN KULTURNE DEDIŠČINE

Lutverci - gomile, Arda - ostanek panonskega gozda, Apače - cerkev, gomile, Črnci - dvorec Freudenau (Mainlov grad), Stogovci - 11 - mlinski kanal- učna pot

Atraktivne turistične točke, vključene na učni trasi *Poti naravne in kulturne dediščine v občini Apače*:

gomile, cerkev, kapelice, ostanek panonskega gozda, 11. mlinski kanal, Turistična kmetija pri Urški, gostilna Zver, Mainlov grad

Lutverci: zgodovinske ostaline (*gomile*)

Črnci: kulturno etnološki objekt (*dvorec Freudenau - bolj znan kot Mainlov grad*),

Lešane - Arda: naravna dediščina (*ostanki panonskega gozda*), gostinski objekt (*Turistična kmetija Pri Urški*),

Apače: gospodarsko gostinski objekti (*gostilna Zver*), sakralni objekti (*kapelice, cerkev*), zgodovinske ostaline (*gomile*)

11 - mlinski kanal

APAŠKA GEOLOŠKA POT

Zgornje Konjišče - gramozne jame in reka Mura, 11 - mlinski kanal - učna pot.

Atraktivne turistične točke, vključene na učni trasi *Apaška geološka pot*:

Zgornje Konjišče: povezovanje kulturno etnoloških in sakralnih objektov (*kapelice, kužna znamenja*) ter gospodarsko turističnih objektov (*1500 let star hrast, razstavljen na zavarovanem podestu, gostinski obrati, kamping*). TRC Konjišče postaja središčna turistična točka, ki se razvija v zaokroženo turistično destinacijo (ribolov, kampiranje, športna igrišča, prenočišča ipd.) in kjer beležijo več kot 10.000 obiskovalcev letno. TRC Konjišče postaja turistično zanimiva točka, zato je privabila zasebne investitorje, ki v neposredni bližini nameravajo izgraditi turistično gostinski objekt s 16 prenočišči ter urejenim prostorom za kampiranje z 35 parcelami (velikost 8 x 10 metrov) ter s kapaciteto za približno 150 obiskovalcev. Gradbeno dovol-

jenje (št. 351-237/2006-13, 27.3.2007) je že pridobljeno, projekt je trenutno v fazi izbora najugodnejšega ponudnika. S predvideno gradnjo se ne bo poslabšala kakovost obstoječega stanja kakovosti podtalnice in vodnjakov pitne vode, kar se doseže z ustreznimi gradbeno tehničnimi ukrepi, z ustreznim načinom gradnje in vzdrževanjem po končani gradnji. (Uredba o vodovarstvenem območju Ur.l RS št. 120/04, 7/06, Zakon o vodah Ur.l RS št. 67/02, 110/02).

Žepovski travniki: naravna dediščina (*Reka Mura*), tipična kmečka gospodarstva,
Žiberski travniki: naravna dediščina (*Reka Mura*), tipična kmečka gospodarstva,
Spodnje Konjišče: naravna dediščina (*ribniki, poplavni gozd, mrtvice*),

Glede na navedeno so v nadaljevanju podani projekti, ki vključujejo poleg različnih ponudnikov (*turistične kmetije, vinotoči, vinogradništva, gostilne, ribolov, itd.*), še kulturno dediščino (*npr. Mainlov grad, kapelice, kužna znamenja, cerkev*), etnološko in tehniško dediščino (*vinske kleti, 11-mlinski kanal*) in naravno dediščino (*reka Mura, mrtvice, stari panonski hrast v Konjišču, ribniki, gomile, ostanki panonskega gozda*). Številne prireditve, tematske poti, vinske ceste in naravna ter kulturna dediščina so priložnost za oblikovanje izjemno atraktivnih in privlačnih turističnih paketov.

5.4. NADALJNI KORAKI V PROJEKTU »OČE PANONSKIH HRASTOV«

V izvedbeni fazi krovnega projekta »Oče panonskih hrastov « sledijo naslednje dejavnosti, ki pospešujejo razvoj turizma:

- oblikovanje celovite turistične ponudbe,
- spodbujanje razvoja turistične infrastrukture,
- promocija celovite turistične ponudbe,
- informiranje obiskovalcev.

Dejavnosti za spodbujanje razvoja turizma opravlja lokalna turistična organizacija (LTO), ki jo ustanovi občina oziroma več občin na zaokroženem območju. Člani lokalne turistične organizacije so pravne osebe in podjetniki posamezniki, turistična in druga društva, katerih dejavnost je neposredno povezana s turizmom in sobodajalci ter tisti kmeti, ki opravljajo gostinsko dejavnost.

Občina z ustanovitvenim aktom določi način upravljanja lokalne turistične organizacije in njeno dejavnost, ki obsega najmanj:

- oblikovanje celovite turistične ponudbe območja,
- informiranje obiskovalcev v okviru turistično informacijskega centra,
- promocijo turistične ponudbe,
- sooblikovanje turistične ponudbe Slovenije in njene promocije,

- vključevanje aktivnosti turističnih društev s statusom društva, ki deluje v javnem interesu,
- spodbujanje razvoja in urejanje objektov turistične infrastrukture na območju.

OBLIKOVANJE CELOVITE TURISTIČNE PONUDBE

- izdelava logotipa, ki mora biti preprost, razpoznaven in učinkovit,
- izdelava spletne strani z vsemi potrebnimi informacijami in ostalimi podatki,
- izdelava promocijske zloženke/brošure za različne ciljne skupine turistov,
- izdelava tipičnih in umetniških razglednic,
- priprava turističnih programov.

SPODBUJANJE RAZVOJA TURISTIČNE INFRASTRUKTURE

- povečati dostopnost območja z izgradnjo in posodobitvijo cest in kolesarskih poti,
- omogočiti odprtost in dosegljivost območja preko svetovnega spleta,
- povečati število prenočitvenih kapacitet,
- vzpostaviti ustrezno vodovodno in kanalizacijsko omrežje za izvajanje turistične dejavnosti.

PROMOCIJA SKUPNEGA TURISTIČNEGA PRODUKTA »OČE PANONSKIH HRASTOV«

Med promocijske aktivnosti, ki pospešujejo razvoj turizma spadajo:

- povečanje aktivne promocije,
- nastopi na raznih sejnih,
- promocija v medijih,
- povezovanje turistične ponudbe,
- skupni nastop na trgu,
- aktivna vključitev skupnega turističnega produkta »Oče panonskih hrastov« v turistično območje Prlekije.

INFORMIRANJE OBISKOVALCEV

Občina Apače ima možnost ustanoviti turistično informativno pisarno oziroma turistični informativni center, če ima občina interes zanj. Za nadaljnje trženje turistične ponudbe je smiselno ustanoviti TIC, ki je nastanjen bodisi v Apačah ali v TRC Konjišču, predvsem tam, kjer je lokacija najdostopnejša za turista. Turistična pisarna oziroma TIC lahko izvaja dejavnost turističnega vodnika, ki strokovno vodi obiskovalce po vnaprej določenem programu. V tem primeru se morajo upoštevati Pogoji za opravljanje dejavnosti turističnih vodnikov in turističnih spremljevalcev.

Turistično informacijski center- TIC opravlja aktivnosti v zvezi z:

- sprejemanjem obiskovalcev,
- nudenjem brezplačnih informacij obiskovalcem,
- zbiranjem podatkov za potrebe informiranja obiskovalcev,
- ugotavljanjem mnenj obiskovalcev o kakovosti turistične ponudbe,
- sprejemanjem in posredovanjem pritožb obiskovalcev v zvezi s turistično ponudbo pristojnim organom.

Vsaka od teh aktivnosti bo terjala določena finančna sredstva, ki bodo z učinki izvedbene faze projekta hitro povrnjena.

6 ZAKLJUČEK

6.1. POVZETEK ANALIZE STANJA

Vlaganje v človeški vire so dolgoročna naložba, ki je težko merljiva, vendar se obrestuje. Ljudje so ključni generatorji uspeha, zato je potrebno poskrbeti, da se bodo v okolju, kjer živijo, delajo in ustvarjajo, dobro počutili. Z določenimi aktivnostmi je potrebno nakazati smeri razvoja, osveščati in usposablјati prebivalstvo o pomembnosti varovanja okolja in turizma na območju občine, poskrbeti za dvig kakovosti življenja in omogočiti dostopnost do tistih dobrin, ki so nujne za življenje. Hkrati je potrebno prebivalcem ponuditi možnost, da se prepoznajo v razvojnih načrtih občine in da delujejo skladno z razvojem.

Gospodarstvo pomembno vpliva na razvoj določenega področja. Naloge države in lokalnih skupnosti pri podpori gospodarstvu so, da zagotovijo aktivnejšo komunikacijo in sodelovanje med okoljem in gospodarstvom, lokalno skupnostjo in podjetji.

Razvoj podeželja je splet kmetijske, prehranske in okoljske politike s posebnim poudarkom na zaščiti naravnih virov. Ker imajo lokalne skupnosti omejen vpliv na oblikovanje kmetijske politike, je zelo pomembno, da se pri načrtovanju razvojnih projektov upošteva trajnostni socialno ekonomski razvoj.

Infrastruktura na območju občine Apače je v nezavidljivem stanju, saj so vsa omrežja (prometno, komunalno, vodovodno, električno, širokopasovno) potrebna izgradnje, obnove, rekonstrukcije. Intenzivni posegi v okolje so privedli do degradacije določenih območij (npr. gramozne jame). Posebno pereča je problematika **onesnažene pitne vode**.

Iz analize področja **turizma** na območju občine Apače je bilo ugotovljeno, da območje spada v vse tri tematske sklope marketinškega pristopa: 3A - rekreacijski turizem, 3E - podeželski turizem, 3D - doživljajski turizem. V vseh treh najdemo turistične potenciale tudi na območju občine Apače.

Vizija razvoja turizma je naravnana k **trajnostnemu socialno ekonomski razvoju**, ki upošteva celostni razvoj podeželja v harmoniji med človekom in njegovim naravnim okoljem. Temelji na treh stebrih, ki tvorijo pogoje za sonaravni, trajnostni razvoj regije: človeku - lokalnemu prebivalcu, naravi in na kulturni dediščini. Zagotavljanje pogojev za dolgoročno blaginjo prebivalstva upošteva potrebo po skrbnem ravnanju z naravnimi resursi in kulturno dediščino.

Slogan simbolizira celotno območje v skupno ponudbo, temelječo na prednostih območja. Slogan se je uveljavil kot delovni naslov razvojnega programa turizma na območju občine Apače in se glasi:

»OČE PANONSKIH HRASTOV VAS PRIČAKUJE«

6.2. PREDLAGANE AKTIVNOSTI PO PODROČJIH DELOVANJA

Aktivnosti za hitrejši in učinkovitejši razvoj turizma v občini Apače po področjih človekovega delovanja:

ČLOVEŠKI VIRI:

- osveščati in usposablјati prebivalstvo o pomembnosti varovanja okolja in turizma na območju občine,
- poskrbeti za dvig kakovosti življenja in omogočiti dostopnost do tistih dobrin, ki so nujne za življenje,
- prebivalcem ponuditi možnost, da se prepoznajo v razvojnih načrtih občine in da delujejo skladno z razvojem,
- izobraževanje in usposablјanje z organizacijo delavnic na temo:

- **Možnosti pridobivanja dokumentacije za samostojno opravljanje dejavnosti**

Vsebina: vrste dopolnilnih dejavnosti, pogoji, postopki in zahtevana dokumentacija za ustanovitev gospodarskih družb, za registracijo podjetnika posameznika, za samostojno opravljanje dejavnosti, zakonski predpisi ipd. Primeri dobre prakse.

- **Načini in možnosti trženja**

Vsebina: vrste trženja in spoznavanje trga, poslovni načrt, možnost korišćenja različnih nacionalnih in EU programov, idr.

- **Kreativna delavnica**

Vsebina: novi izvorni izdelki; zakoni estetike in umetnosti; embalaža - priprava izdelka za tržišče; uporabna/estetska vrednost izdelkov; izbor izdelkov.

- **Etnološka delavnica**

Vsebina: lokalni tradicionalni izdelki ter izbor izdelkov.

- **Pristopi do turista**

Vsebina: kako pristopiti turistu, kako ga obdržati, kaj turist išče, ...

GOSPODARSTVO:

Ena pglavitnih ugotovitev je bila, da je območje oddaljeno od centra, kar negativno vpliva na razvoj gospodarstva v občini, zato:

- zagotovitev ustrezne prometne, električne, komunalne infrastrukture, širokopsovnega omrežja,
- ustrezno opremljena zemljišča za razvoj domačega gospodarstva in podjetništva ter pospeševanje tujih vlaganj,
- spodbujanje podjetništva, kreativnosti in tehničnega ustvarjanja mladih,
- učinkovitejše in tesno povezano podporno okolje za pomoč podjetnikom pri pridobivanju finančnih sredstev, premagovanju birokratskih ovir, promoviranju dobrih praks idr.

OKOLJE IN PROSTOR

Na obravnavanem območju je velik problem pitna voda, ki je onesnažena /visoka vsebnost nitratov, nizka podtalnica. Da bi občina preprečila nadaljevanje onesnaževanja, bi bilo potrebno poskrbeti za naslednje ukrepe:

- vsi posegi v okolje morajo biti dobro premišljeni in izvedeni na naravi prijazen način (prepust vode v 11. mlinski kanal, izkoriščanje gramoznih jam, popis in čiščenje divjih odlagališč, razne gradnje,
- degradirana območja ponovno revitalizirati s sonaravnimi postopki,
- osveščanje prebivalstva skozi okrogle mize (Izvajanje Uredbe na VVO za vodonosnik Apaško polje, delavnice za posamezne ciljne skupine (npr. lokalno prebivalstvo, gospodarstvo, kmetje)

KMETIJSTVO IN PODEŽELJE

pomeni splet kmetijske, prehranske in okoljske politike s posebnim poudarkom na zaščiti naravnih virov. Ker imajo lokalne skupnosti omejen vpliv na oblikovanje kmetijske politike, je zelo pomembno, da se pri načrtovanju razvojnih projektov upošteva trajnostni socialno ekonomski razvoj. Kakorkoli že, potrebno je delovati predvsem v smislu razvoja dopolnilnih dejavnosti na kmetiji ter razvoju okoljevarstvenega kmetijstva (ekološko, integrirano, permakultura...)

TURIZEM

Po analizi področja turizma na območju občine Apače je bilo ugotovljeno, da območje spada v vse tri tematske sklope marketinškega pristopa:

3-A turizem: rekreativni turizem,

slabo razvit na tem območju, zato predlagamo:

- v okviru organizacijskih in kadrovskih zmožnosti (posamezniki, društva) omogočiti in spodbujati izvajanje turističnih akcij (kolesarjenje po strmcu, splavarjenje, rafting, idr.)
- organizacija tekmovanj v adrenalinskih športih

3-E turizem - podeželski turizem

- ekologija: informativne table ob Muri - postavitev vseh infotabel (flora in favna ob reki Muri), ureditev poti za kolesarjenje in pohodništvo, izdaja promocijskega materiala,
- etnologija: mlini - vzpostavitev Mlinske poti,
- enologija: ampelografski vrt Vinogradništva Steyer, značilna kulinarika

3-D turizem - doživljajski turizem

- lahko izhajamo iz slogana: kar je tebi vsakdan, je drugemu doživetje
- usposabljanje vodnikov za izvajanje doživljajskih vodenj turistov (legende, ljudske pripovedi, pesmi, hrana, ...),

Eno od pomembnejših aktivnosti predlagamo pripravo in **tisk promocijskega materiala** (zloženko/ brošura, spletna stran, turistični zemljevid, infotabla »Območje Oče panonskih hrastov«) ter **ponatis** že obstoječega promocijskega gradiva.

Razvoj turizma gre v smeri zdravega načina življenja, zato turist rad preživi svoj obisk aktivno. Za vsako ciljno skupino so pripravljene programi, izobraževalno - doživljajsko obarvani in zanimivi.

Pomembno je, da so turistični programi pripravljene tako, da so turistu zanimivi, doživljajski in nepozabni in **DA SE TURIST ŠE VRNE!**

6.3. PRIMERI ENODNEVNIH PROGRAMOV ZA POSAMEZNE CILJNE SKUPINE

OTROCI (šolski izlet)

Najpreprostejša enodnevna oblika za šolsko populacijo je obisk TRC Konjišča, ki nudi poleg ogleda znamenitega očeta panonskih hrastov tudi razne športne aktivnosti.

1. program: TRC Konjišče

- Izvajalci: animator (vodnik), spremljevalec
- Število otrok v skupini: do 30
- Prihod v Apače: ob 9.00.
- Pozdrav animatorja (5 min): Kratka predstavitev občine Apače, pravila obnašanja v naravnem okolju
- Ogled TRC Konjišča pod vodstvom animatorja (30 min): animator vodi otroke po Konjišču do starega hrasta in predstavlja značilnosti pokrajine.
- Učenci dobijo zloženke, na katerih so narisane naravne značilnosti (čemaž, oče panonskih hrastov reka Mura, ribe, metulji, ...) in kulturna dediščina (rozeta, medaljon, ...) Otroci jih pobarvajo. Hkrati se animator z njimi pogovarja in razlaga svoje besedilo ipd.
- Delavnica: priprava namaza iz čemaža (30 min): Animator pripravi čaj, otroci mu pomagajo. Animator pripravi malico, otroci pripravijo prostor za malico.
- Malica: okrog 10.00
- Pohod (kolesarjenje) ob Muri (10.30 - 12.30): sprehod ob reki Muri in ogled informacijskih tabel ter flore in favne »v živo«.
- Kosilo (12.00 - 13.00): Gostilna Vrtnica, Gostilna Kozel
- Ogled kolesarskega mostu
- Ogled šole
- Ogled cerkve
- ...
- Odhod avtobusa iz Apač: ob 14.30.

2. program: Poti naravne in kulturne dediščine

- Izvajalci: animator (vodnik), spremljevalec
- Število otrok v skupini: do 30
- Prihod v Apače: ob 9.00.
- Pozdrav animatorja (5 min): Kratka predstavitev občine Apače, pravila obnašanja v naravnem okolju
- Ogledi z avtobusom (90 min): Apače - cerkev, gomile, dvorec Črnci, kolesarsko pohodniški most)
- Kosilo (11.00 - 12.00): Gostilna Vrtnica, Gostilna Kozel
- Ogledi z avtobusom: Lutverci - gomile, Arda - ostanek panonskega gozda
- Odhod avtobusa iz Apač: ob 14.00.

3. program: Apaška geološka pot

- Izvajalci: animator (vodnik), spremljevalec
- Število otrok v skupini: do 30
- Prihod v Apače: ob 9.00.
- Pozdrav animatorja (5 min): Kratka predstavitev občine Apače, pravila obnašanja v naravnem okolju
- Ogledi z avtobusom: Zgornje Konjišče - oče panonskega hrasta, gramozne jame in reka Mura, Mlinski potok
- Ogled TRC Konjišča pod vodstvom animatorja (45 min): animator vodi otroke po Konjišču do starega hrasta in predstavlja značilnosti pokrajine in tal. Vsebine so povezane z geologijo in sestavo tal na območju reke Mure skozi zgodovino od geološkega obdobja, kvartarja (2 milijona let) do holocena (zadnjih 10.000 let). Vsebine se prepletajo s človekovimi posegi v prostor. Otroci bodo spoznali vrste naplavin reke Mure glede na zrnatost (prod, pesek, melj, glina), petrografske sestave prodnikov, teksturo, sedimentacijo (naplavljanje) in izvor sedimentov in kakšen je vpliv človeka na pokrajino (regulacija Mure, pomen in izvor Mlinskega potoka, zniževanje podtalnice na Apaškem polju). Učenci dobijo zloženke, na katerih so narisane naravne značilnosti (čemaž, oče panonskih hrastov reka Mura, ribe, metulji, ...) in kulturna dediščina (rozeta, medaljon, ...) Otroci jih pobarvajo. Hkrati se animator z njimi pogovarja in razlaga svoje besedilo ipd.
- Malica (30 min)
- Ogledi z avtobusom (30 min): Apače - cerkev, gomile, dvorec Črnci, kolesarsko pohodniški most), Lutverci - gomile, Arda - ostanek panonskega gozda
- Kosilo (60 min): Kmečki turizem Urška ali Kmečki turizem Marko
- Ogled VVO I.

SKUPINE:

4. program: kolesarjenje po poti starega hrasta - približno 25 km

- Izvajalci: vodnik/animator
- Število ljudi v skupini: do 15
- Prihod v Apače: ob 9.00.
- Pozdrav animatorja (5 min): Kratka predstavitev občine Apače, pravila obnašanja v naravnem okolju
- Pričetek Apače: Kolesarjenje po poti starega hrasta v smeri Segovci - Lešane (ogled ostankov panonskega gozda), postanek pri Vinogradništvu Steyer ali Turistični kmetiji Urška ali Turistični kmetiji Marko (po želji hladna malica, kosilo, pokušina vina) nadaljevanje do Črncev mimo Mainlovega dvorca do kolesarsko pohodniškega mostu. Pot se nadaljuje ob reki Muri do TRC Konjišča (tekmovanje v ribolovu, piknik, hrast)

6.4. PREDLAGANE AKTIVNOSTI POVEZOVANJA S TURISTIČNIM OBMOČJEM PRLEKIJA

Vključitev skupnega turističnega produkta Oče panonskih hrastov v projekt »Po vinskih cestah in dediščini Prlekije«

Projekt »Po vinskih cestah in dediščini Prlekije« lahko definiramo kot regionalno mrežo naravnih in kulturnih znamenitosti ter turističnih storitev, povezanih s kulturo in tradicijo enologije oziroma vinske kulture. Mreža naj bi bila oblikovana v okviru natanko določene turistične ponudbe in naj bi turistom omogočala zanimivo in pestro bivanje v regiji v času do enega tedna.

Razvojni proces projekta »Po vinskih cestah in dediščini Prlekije« je dolgoročno gledano odvisen od stopnje zanimanja in odgovornosti na lokalni ravni. Je odprt projekt, zato ima možnosti širitve in vključevanja novih znamenitosti, novih trgov, novih interpretacij itd., kar pa je odvisno od partnerskega sodelovanja članov v združenju.

Sodelovanje skupnega turističnega produkta Oče panonskih hrastov v LTO Prlekija

Aktivna vključitev podpornih institucij (npr. občina, turistična pisarna, TIC) v LTO Prlekija.

Najhitrejša pot do učinkovitega trženja produktov prleškega turizma in podeželja in s tem ustvarjanja pogojev za nastajanje novih delovnih mest na podeželju je vstop v skupno institucijo, v tem primeru LTO Prlekija, ki se ukvarja predvsem s trženjem prleškega turizma v Sloveniji in izven ter ima bogate izkušnje s tega področja. To velja tudi za sodelovanje pri izdelavi skupne promocije zloženk, brošur ter nastajajoče spletne strani - Prlekija on line, ki jo pripravlja Prleška razvojna agencija Ljutomer v sodelovanju s Poro G. Radgona in Javno razvojno agencijo Ormož ter lokalnimi institucijami v Prlekiji.

Združevanje komplementarne turistične ponudbe in zniževanje stroškov promocije s skupnim financiranjem promocijske kampanje lahko prinese bistveno večji ekonomski učinek od razdrobljene in parcialne promocije.

Skupna promocija domače obrti, skupni promocijski material o ponudnikih in njihovi ponudbi.

Povezovanje posameznih programov s skupnimi programi turističnega območja Prlekija in vključitev v razvoj integralnih turističnih produktov

Navezava kolesarskih, pohodniških in drugih tematskih poti (npr. konjske, vinske poti) na območja sosednjih občin (Gornja Radgona, Šentilj, Sveta Ana, ...) ter drugih turističnih produktov (konjereja, vino, suho sadje, domača obrt, kulinarika).

Razvojni program za turizem občine Apače je vključil vsa področja delovanja in podpornih panog za razvoj turizma.

Ključni pomen za nadaljnji uspešen razvoj območja in turistične ponudbe je profesionalen pristop k uresničevanju programa. V ta namen predlagamo kot prioriteto vzpostavitev turistične pisarne (v TRC Konjišču ali Apačah). V izvajanje aktivnosti pisarne morajo biti vključene že prej naštetе podporne institucije ter občina.

7 VIRI

- [1] Roman Savnik, France Planina, Krajevni leksikon Slovenije - IV. knjiga: Podravje in Pomurje, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1980
- [2] Milan Orožen Adamič, Drago Perko, Drago Kladnik, Krajevni leksikon Slovenije, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1995
- [3] Spletna stran <http://www.gor-radgona.si/hrast/zgodovina>, avtor Vasja Rovšnik
- [4] Spletna stran <http://www.gor-radgona.si/hrast/geologija.htm>; avtorja Tomaž Verbič in Aleksander Horvat
- [5] Spletna stran <http://www.gor-radgona.si/hrast/narava.htm>, avtor Stanka Dešnik
- [6] Spletna stran <http://www.gor-radgona.si/hrast/hrast.htm>
- [7] Spletna stran <http://www.gor-radgona.si/hrast/index.html>
- [8] Spletna stran <http://www.stat.si/>
- [9] Območni razvojni program za območje Prlekije 2007 - 2013
- [10] Strategija slovenskega turizma (RNUST - razvojni načrt in usmeritve slovenskega turizma) za obdobje 2007 - 2011
- [11] Uredba o VVO za vodno telo vodonosnika Apaškega polja (Ur.l. RS 59/2007)
- [12] Regionalni razvojni program Pomurja 2007 - 2013
- [13] Državni razvojni program 2007 - 2013
- [14] Razvojni program podeželja »Po vinskih cesta Prlekije«
- [15] Strategija slovenskega turizma 2000-2006
- [16] Zakon o pospeševanju turizma
- [17] Spletna stran <http://wikipedia.org>
- [18] Spletna stran <http://www.obcina-apace.si/>
- [19] Spletna stran <http://www.ragor.si/>
- [20] Spletna stran <http://www.kgzs.si>
- [21] Spletna stran <http://td-cemaz.obmurje.com/>
- [22] Spletna stran <http://www.obmurje.si>
- [23] Arhiv Pore Gornja Radgona
- [24] Spletna stran <http://www.mura-rafting.org>
- [25] Spletna stran <http://www.voznjapomuri.com>